

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Justo Gudausko

V kurso, tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės

studijų šakos studento

Magistro darbas

**Rusijos agresija prieš Ukrainą ir Gruziją: panašumai ir skirtumai
tarptautinės teisės požiūriu**

Vadovas: dr. Julius Zaleskis

Recenzentė: dr. Erika Leonaitė

Vilnius

2020

TURINYS

ĮVADAS	2
1. FAKTINĖS NAGRINĖJAMŲ ATVEJŲ APLINKYBĖS.....	6
1.1. Ginkluotasis konfliktas tarp Gruzijos ir Rusijos	6
1.2. Ginkluotasis konfliktas tarp Ukrainos ir Rusijos	9
2. RUSIJOS VEIKSMAI GRUZIJOJE IR UKRAINOJE KAIP TARPTAUTINIO GINKLUOTOJO KONFLIKTO ATVEJAI.....	13
2.1. Ginkluotojo konflikto samprata	13
2.2. Rusijos veiksmai Gruzijoje kaip tarptautinio ginkluotojo konflikto atvejis.....	22
2.3. Rusijos veiksmai Ukrainoje kaip tarptautinio ginkluotojo konflikto atvejis.....	26
2.4. Rusijos veikslių Gruzijoje ir Ukrainoje palyginimas tarptautinio ginkluotojo konflikto sampratos atžvilgiu	27
3. RUSIJOS VEIKSMAI GRUZIJOJE IR UKRAINOJE KAIP AGRESIJOS ATVEJAI	31
3.1. Agresijos samprata pagal tarptautinę teisę.....	31
3.2. Rusijos veiksmai Gruzijoje kaip agresijos atvejis pagal tarptautinę teisę.....	35
3.3. Rusijos veiksmai Ukrainoje kaip agresijos atvejis pagal tarptautinę teisę	39
3.4. Rusijos agresijos Gruzijoje ir Ukrainoje panašumai ir skirtumai	42
IŠVADOS.....	46
ŠALTINIAI.....	47
SANTRAUKA	51
SUMMARY	52

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. Žymus Prūsijos filosofas Imanuelis Kantas savo rašte „Į amžinąją taiką“ nurodė: „*Taikos būklė tarp žmonių, gyvenančių kaimynystėje, nėra gamtinė būklė (status naturalis)*“. Šioji – priešingai – yra karas, tai yra nors ir ne visada tiesioginis priešišku veiksmų prasiveržimas, tačiau nepaliaujama jų grėsmė¹. Ši filosofo citata yra reikšminga ir šiais laikais. Viešojoje erdvėje vis dažniau kalbama apie galimą naują pasaulinio mąsto ginkluotą konfliktą, ypač po 2020 m. sausio 3 d. įvykių tarp Irano Islamo Respublikos ir Jungtinių Amerikos Valstijų. 2019 m. Ekonomikos ir taikos institutas (**angl. Institute for Economics & Peace**) pateikė jau tryliktąjį globalios taikos indekso leidimą, kuriame analizuojamos 163 nepriklausomos valstybės ir teritorijos pagal jų taikos lygį. Pagal šį leidinį praėjusiais metais 86 valstybėse ar teritorijose rezultatai buvo geresni, tačiau net 76 jie žymiai pablogėjo. Vertindamas šią statistiką Ekonomikos ir taikos institutas teigė, kad pastarojo dešimtmečio konfliktai ir krizės mažėja, tačiau tuo pačiu atsiranda nauji neramumai ir konfliktai tarp tautų. Šiame kontekste pažymėtina, kad per paskutinius du dešimtmečius vieni ryškiausių ir labiausiai pasaulinės bendruomenės dėmesį atkreipusių konfliktų buvo Rusijos agresijos Gruzijoje (2008 m.) ir Ukrainoje (2014 m. prasidėję bei vykstantys iki šiol) atvejai².

Lietuvai ši tema yra ypač aktuali. Visų pirma, Rusijos agresijos tema Lietuvoje savaime yra palikusi gilų istorinį pėdsaką, o nuo paskutiniųjų agresijos veiksmų 1991 m. sausio 13 d. praėjo sąlyginai nedaug laiko – tik beveik 30 metų. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos vadovai ir kompetentingos institucijos vis dar pabrėžia būtinybę atidžiai stebėti Rusijos vykdomą tarptautinę politiką ir jos keliamą grėsmę bei rūpintis Lietuvos gynybiniais ištekliais. Valstybės saugumo departamento pateikiamoje kasmetinėje grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimo ataskaitoje Rusijos vykdoma užsienio ir saugumo politika įvardijama kaip kelianti didžiausią grėsmę Lietuvai. Rusijos karinio potencialo ir aktyvumo didėjamas vertinamas kaip ypač neigiamai veikiantis Lietuvos nacionalinio saugumo padėti. Rusija taip pat įvardijama kaip kelianti grėsmę žvalgybos, kibernetinėje erdvėje, informacinėje erdvėje,

¹ KANTAS, I. Politiniai traktatai, sudarė Alvydas Jokubaitis, Vilnius: Aidai, 1996, p.111-134. Prieiga per internetą: <http://www.saltiniai.info/files/literatura/LF00/Immanuelis_Kantas._%C4%AE_am%C5%BEin%C4%85j%C4%85_taik%C4%85.LF4801.pdf>.

² Institute for Economics and Peace. Global Peace Index 2019: Measuring in a Complex World, Sidnėjus 2019. Prieiga per internetą: <<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf>>.

energetinės nepriklausomybės srityse³. Be to, Lietuvos atstovai dažnai viešai oponuoja Rusijos veiksams, pavyzdžiui, Prezidentas Valdas Adamkus reiškė stiprų palaikymą Gruzijai konflikto su Rusija metu, o Prezidentė Dalia Grybauskaitė ne kartą griežtai pasmerkė Krymo aneksiją. Tuo tarpu Rusijos atsakingi asmenys, politikai ir netgi visuomenė taip pat rodo aišką neigiamą požiūrį į Lietuvos vykdomą tarptautinę politiką⁴. Pavyzdžiui, Rusijos visuomenės priešišumą Lietuvai parodo kasmet Jurijaus Levados centro atliekama apklausa, kurios metu šalies gyventojai pateikia savo vertinimą dėl Rusijos santykių su užsienio valstybėmis - priešiškesnių valstybių sąrašo penktoje vietoje yra Lietuva⁵. Taigi, apibendrinant aukščiau išdėstytas aplinkybes dėl Lietuvos ir Rusijos tarptautinių santykių, akivaizdu, jog jie yra gan priešiški ir neigiami. Būtent dėl to Lietuvai kyla didesnė karinė grėsmė iš Rusijos nei kai kurioms kitoms valstybėms – dėl šios priežasties yra itin tikslinga analizuoti Rusijos agresijos Gruzijoje ir Ukrainoje atvejus iš įvairių pusių, įskaitant ir atitiktį tarptautinei teisei.

Analizė dėl atitikties tarptautinei teisei yra svarbi siekiant suvokti, ar Rusijos veiksmai prieštarauja tarptautinės teisės normoms ir, jeigu taip, kokia apimtimi. Būtent tai padėtų įvertinti Rusijos valstybės tarptautinę politiką pagarbos tarptautinei teisei aspektu, kas, savo ruožtu, leistų nustatyti šios valstybės keliamą grėsmę ir prognozuoti jos tolimesnius veiksmus kitų valstybių, įskaitant ir Lietuvą, atžvilgiu. Atitinkamai, tai taip pat teiktų naudą vertinant esamų tarptautinės teisės normų veiksmingumą bei taikymą.

Darbo tikslas. Atsižvelgus į aukščiau nurodytą temos aktualumą, šio darbo tikslas, visų pirma, yra išanalizuoti teisinius aspektus, nagrinėjant juos pagal Rusijos ir Gruzijos (Sakartvelo) 2008 m. kilusį ginkluotą konfliktą bei tarp Rusijos ir Ukrainos 2014 m. prasidėjusį ir tebesitęsiantį ginkluotą konfliktą. Pažymėtina, kad politiniai šių konfliktų klausimai šiame darbe bus analizuojami tik tiek, kiek tai yra būtina siekiant tinkamai atskleisti šio darbo esmę bei problemas.

Darbo uždaviniai. Siekiant aukščiau iškeltų darbo tikslų, pagrindiniai tyrimo uždaviniai buvo apžvelgti nagrinėjamus konfliktus ir atskleisti jų panašumus bei skirtumus, pagal

³ Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamentas ir Antras operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2020, Vilnius, 2020. Prieiga per internetą: <<https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2020/02/2020-Gresmes-LT-.pdf>>.

⁴ Lietuvos Respublikos Prezidentūra. Krymo totoriams – visapusiška Lietuvos parama. 2018. Prieiga per internetą: <<https://www.lrp.lt/lt/krymo-totoriams-visapusiska-lietuvos-parama/29566>>.

⁵ Levada-Center, Russian Public Opinion – 2018, Maskva 2019. p. 151. Prieiga per internetą: <<https://www.levada.ru/cp/wp-content/uploads/2019/07/2018-Eng.pdf>>.

galiojančią tarptautinę ir tarptautinę humanitarinę teisę. Siekiant įgyvendinti iškeltus uždavinius šiame darbe nagrinėjami klausimai, susiję su agresijos instituto samprata tarptautinėje teisėje, taip pat ir kiti šios temos tinkamam atskleidimui aktualūs tarptautinės teisės institutai, pavyzdžiui, ginkluoti konfliktai ir savigny ir valstybės teritorijos vientisumas.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra du tarptautiniai konfliktai tarp Rusijos Federacijos ir Gruzijos Demokratinės Respublikos bei Rusijos Federacijos ir Ukrainos Respublikos.

Tyrimo metodai. Šiame darbe bus naudojami lingvistinės analizės, sisteminis ir lyginamasis metodai. *Lingvistinės analizės metodas* šiame darbe naudojamas siekiant identifikuoti sąvokas analizuojamas darbe. Pagrindinės sąvokos, kurios yra analizuojamos atliekant tyrimą yra ginkluoto konflikto bei agresijos. Šiame darbe *sisteminio metodu* bus vertinami skirtingi šaltiniai, sistemiškai analizuojamos teisės normos, teisinė praktika ir doktrina, bei formuluojamos pagrindinės išvados apie vertinamas situacijas. *Lyginamasis metodas* šiame darbe yra skirtas įvertinti skirtingus šaltinius ir juose pateikiamą informaciją, identifikuoti skirtingas teises pozicijas bei argumentus ir juos įvertinti kitų šaltinių atžvilgiu. Kartu šie metodai padės užtikrinti tinkamą šio darbo tikslų ir uždavinių įgyvendinimą.

Darbo originalumas. Visų pirma atkreiptinas dėmesys, kad darbų, susijusių su tarptautine humanitarine teise, jėgos panaudojimui ar agresija egzistuoja išties nemažai. Taip pat yra pakankamai literatūros ir apie šiuos du ginkluotus konfliktus, tačiau dažniau jie aptariami iš politinės pusės. Aptariant mokslinį temos ištirtinumą būtina paminėti tokius darbus kaip Erikos Leonaitės ir Dainiaus Žalimo „Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste“, kuriame analizuojami Rusijos veiksmai Ukrainoje, kaip agresijos atvejis bei pati Krymo pusiasalio aneksija. Justinas Žilinskas plačiai nagrinėja ginkluoto konflikto sampratos temą savo darbe „Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose“ bei bendradarbiaujant su Tomu Marozu išleistame vadovėlyje „Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė.“. Šiuose Lietuvos autorių darbuose analizuojami klausimai artimai susiję su temomis nagrinėjamomis šiame darbe, tačiau juose nėra atliekama šiame darbe nagrinėjamų atvejų lyginamoji analizė. Taip pat, galima išskirti ir užsienio autorių

darbus susijusius su šiame darbe nagrinėjamosiomis temomis, kaip pavyzdžiui Matthew Gillet straipsnį „*The Anatomy of International Crime: Aggression at the International Criminal Court*“, kuriame analizuojamas agresijos aktas, kaip tarptautinis nusikaltimas. Taipogi Ants Laaneots straipsnis „*The Russian-Georgian War of 2008: Causes And Implication*“, kuriame plačiai analizuojamas Rusijos ir Gruzijos konfliktas. Dar vienas išskirtinas užsienio autorės Milena Ingelevič-Citak straipsnis „*Crimean conflict – from the perspectives of Russia, Ukraine, and public international law*“, kuriame plačiai analizuojamas Ukrainoje kilęs konfliktas dėl Krymo pusiasalio, taip pat straipsnyje pateikiama analizė iš abiejų konflikto šalių perspektyvų. Šie darbai, kaip ir prieš tai minėti Lietuvos autorių darbai, taip pat turi nemažai panašumų su šiame darbe nagrinėtina tema, kadangi juose atliekama analizė susijusi su agresijos samprata bei kurio nors iš šių konfliktų išsami analizė, tačiau, šis darbas išsiskiria iš kitų, minėtų autorių darbų tuo, kad juose nėra atliekama bendra abiejų konfliktų analizė. Taip pat galima paminėti ir panašiomis temomis atliktus magistro bei bakalauro darbus, kuriuos atliko Gediminas Kašėta, 2017 m. bakalauro darbe „Rusijos karinių pajėgų panaudojimas: Gruzijos ir Ukrainos konfliktų analizė“, Simonas Kojelė, 2017 m. magistro darbe „Kokios priežastys sąlygojo skirtingą Europos Sąjungos reakciją į Rusijos-Gruzijos ir Rusijos-Ukrainos konfliktus?“ ir Roberta Ragaišytė, 2016 m. bakalauro darbe „Tarpusavio priklausomybės tendencijų įtaka karinei agresijai: Rusijos-Gruzijos ir Rusijos-Ukrainos konfliktų lyginamoji analizė“. Visgi doktrinoje šie konfliktai iš teisinės pusės analizuoti itin nedaug. Be to, paprastai šie konfliktai moksliniuose darbuose analizuojami atskirai. Lietuvoje panašiomis temomis magistro darbus rašė Dariušas Sokolovskis 2019 m. magistro darbe tema „Jėgos ir grasinimo jėga draudimo principo raida pastaraisiais dešimtmečiais: atvejų analizė“ ir Monika Masiulionytė 2018 m. magistro darbe tema „Individuali tarptautinė baudžiamoji atsakomybė už agresijos nusikaltimą“.

Svarbiausi šaltiniai. Rengiant šį darbą svarbiausi šaltiniai, kuriais buvo vadovautasi siekiant atskleisti darbo tikslus ir uždavinius, yra 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Deklaracija dėl agresijos apibrėžimo, S. Katuokos „Agresijos samprata tarptautinėje teisėje“, įvairūs J. Žilinsko ir D. Žalimo straipsniai tarptautinės humanitarinės teisės ir agresijos temomis, taip pat būtina paminėti *Independent International Fact-Finding Mission* atliktą tyrimą „*the Conflict in Georgia, Report, Volume II*“ ir *International Partnership for Human Rights* 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalgą „*International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation*“.

1. FAKTINĖS NAGRINĖJAMŲ ATVEJŲ APLINKYBĖS

1.1. Ginkluotasis konfliktas tarp Gruzijos ir Rusijos

Analizuojant Rusijos agresiją prieš Ukrainą bei Gruziją, visų pirma, yra itin svarbu aptarti šių konfliktų faktines aplinkybes. Tik tinkamai identifikavus šių konfliktų priešistorę, chronologiją bei kitas susijusias faktines aplinkybes bus galima tinkamai įvertinti šių konfliktų santykį su šiame darbe nagrinėjama tarptautinės teisės institutais bei atitiktį jiems. Atsižvelgiant į tai, kad faktiniai ir politiniai šių konfliktų aspektai nėra šio darbo objektas, konfliktų Gruzijoje ir Ukrainoje faktinės aplinkybės aptartinos tik tiek, kiek yra būtina efektyviam ir išsamiam teisiniam jų vertinimui. Toliau nagrinėtinas Gruzijos konfliktas su Rusija.

Visų pirma tikslinga aptarti ankstyvąją Sovietų Sąjungos teritorijoje buvusių Gruzijos ir Pietų Osetijos bei Abchazijos padėtį ir santykius. Formuojant Sovietų Sąjungos respublikų teritorijas Abchazija, kuri niekada nebuvo istorine Gruzijos dalimi, 1931 metais buvo inkorporuota į Gruzijos SSR sudėtį⁶. Pietų Osetijos regionas prie Gruzijos buvo prijungtas dar anksčiau - 1922 metais, atskiriant jį nuo Šiaurės Osetijos⁷.

Analizuojant konkretaus aptartino konflikto pradžią pažymėtina, kad tiek, Abchazijos, tiek Pietų Osetijos konfliktai, visų pirma, kilo dėl vidinių priežasčių. Nagrinėjant Pietų Osetijos situaciją šio konflikto kontekste, įvykių seka iš esmės prasideda 1989 metais, kai Pietų Osetija balsavo dėl autonominės respublikos statuso suteikimo išliekant Gruzijos sudėtyje. Šis Pietų Osetijos prašymas buvo atmestas, o po metų Gruzija panaikino Pietų Osetijos autonominio regiono statusą⁸. To rezultate Gruzijoje kilo etnis konfliktas tarp osetinų (iranėnų etninės grupės, nuo senovės gyvenančios Osetijoje) ir gruzinų. Prasidėjus įvykiams, nulėmusiems Sovietų Sąjungos griūtį, 1991-1992 metais įvyko karas, po kurio Pietų Osetija paskelbė atsiskirianti nuo Gruzijos. Rusija, reaguodama į šį konfliktą, Pietų Osetijoje dislokavo savo karinius dalinius. Konfliktas baigėsi 1992 m. birželio mėnesį susitarimu nutraukti ugnį. Pradėta taikos palaikymo operacija, kuriai vadovavo Rusija⁹.

Konfliktas Abchazijoje buvo panašus konflikto eigos aspektu, tačiau pasireiškė kur kas didesniu mastu. 1991 metais Gruzijai atkūrus nepriklausomybę taip pat kilo vidiniai nesutarimai su Abchazijos regionu, kuris Gruzijos SSR turėjo autonominės respublikos

⁶ JANELIŪNAS, T. ir KIRVELYTĖ, L. Gruzijos saugumo strategijos plėtra: sunkus kelias NATO link. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009, p. 155.

⁷ ibid. p. 156.

⁸ ibid. p. 156.

⁹ MARTIŠIUS, M. ir NAVICKAITĖ, V. Rusijos ir Gruzijos 2008 metų karinio konflikto pateikimas Lietuvos ir Italijos periodinėje spaudoje informacinio karo aspektu. Informacijos mokslai. Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 84

statusą. Po Sovietų Sąjungos dezintegracijos nepriklausomybę atgavo tik sovietinės respublikos, o autonominės respublikos – ne. Po SSRS griūties Abchazija, pagal galiojusias taisykles, tapo Gruzijos dalimi¹⁰. 1992 metų rugpjūtį Gruzijos karinėms pajėgoms atvykus į Abchaziją atstatyti Gruzijos teritorinį vientisumą trumpu karu, aplinkybės susiklostė kitaip nei tikėtasi - rugpjūtį tarp Gruzijos ir Abchazijos išplieskė karas. Rusija į šį vidinį konfliktą įsitraukė iš esmės nuo pat pradžių, nes šio karo metu Abchazija sulaukė paramos iš Rusijos – tiek ginklais, tiek žmoniškaisiais ištekliais. 1993 metų spalį tarp Gruzijos ir Abchazijos buvo pasirašytas Rusijos remiamas susitarimas dėl ugnies nutraukimo¹¹.

Taigi, darytina išvada, kad bent jau keliais dešimtmečiais anksčiau iki šiame darbe nagrinėjamo konflikto tarp Rusijos ir Gruzijos pradžios, Gruzijoje vyko įvairių apimčių vidiniai teritoriniai nesutarimai, kuriuos iš esmės sąlygojo tautinė Gruzijos įvairovė, be kita ko nulemta ir ne visada tautiniu pagrindu paremto SSRS teritorinio suskirstymo. Atkreiptinas dėmesys, kad yra nuomonių, jog tautinėms mažumoms Gruzijoje nebuvo suteiktos tinkamos apsaugos garantijos, o tai savo ruožtu sudarė sąlygas nesąžiningoms Rusijos spekuliacijoms santykių tarp etninių grupių klausimais¹².

Rusija šių konfliktų zonose plėtė savo įtaką, didindama šių regionų integraciją į Rusiją. Visų pirma, separatistiniai regionai karo su Gruzija metu buvo visokeriopai remiami Rusijos. Antra, net ir pasirašius susitarimus dėl ugnies nutraukimo, Rusija nenustojė ginkluoti separatistinių regionų tam, kad taikos procesas užsitęstų kiek įmanoma ilgiau. Trečia, Rusija rėmė regionų *de facto* režimus. Ketvirta, Rusijos verslo įmonės yra gerai įsitvirtinusios separatistiniuose regionuose¹³. Taigi, Rusija įvairiais veiksmais skatino vidinius konfliktus Gruzijos teritorijoje bei siekė palaikyti ir užtęsti jau kilusius konfliktus, tokiais veiksmais siekdama individualių teritorinių ambicijų Gruzijos atžvilgiu.

Įtampa tarp Rusijos ir Gruzijos pradėjo didėti 1999 metais, kai Rusija vis ieškojo dingsties įvesti savo kariuomenę į Gruzijos teritoriją. Tais pačiais metais įvyko ESBO viršūnių susitikimas, kuriame Rusija prisiėmė įsipareigojimą išvesti savo karines bazines iš Gruzijos teritorijos, tačiau ilgą laiką šį įsipareigojimą ignoravę tai padarė tik 2007 metais. Rusija daug kartų prašė Gruzijos dėl įvairių priežasčių įvesti savo kariuomenę į Gruzijos teritoriją vykdyti kariniams veiksams prieš Čečėniją. Gruzijai nerimą kėlė ir Rusijos oro pajėgų vykdomi nesankcionuoti Gruzijos oro erdvės pažeidimai. Ne vieną kartą

¹⁰ JANELIŪNAS, T. ir KIRVELYTĖ, L. Gruzijos saugumo strategijos plėtra: sunkus kelias NATO link. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009, p. 155

¹¹ *ibid.* p. 155

¹² MIRZOEV, A. (Public Movement “Multinational Georgia”) Ethnic minorities in Georgia: Current situation. Organization for Security and Co-operation in Europe 2008 [žiūrėta 2020.02.15]. Prieiga per internetą: <<https://www.osce.org/odihr/33813?download=true>>.

¹³ JANELIŪNAS, T. ir KIRVELYTĖ, L. Gruzijos saugumo strategijos plėtra: sunkus kelias NATO link. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009, p. 156

Rusijos karinės pajėgos, neva atsitiktinai patekusios į Gruzijos oro erdvę, bombarduodavo gruzinų kaimus. 2002 metų rugpjūčio pabaigoje, po paskutinės Gruzijos vykdytos saugumo operacijos Pankiso tarpeklyje, Rusijos karinės oro pajėgos įsiveržė į Gruzijos teritoriją ir savarankiškai bombardavo tarpeklių¹⁴.

Ne vienerius metus egzistavusi semikonfliktinė situacija tarp Rusijos ir Gruzijos bėgant metams vis intensyvėjo. Galiausiai buvo pasiekta įvykių kulminacija - 2008 metų rugpjūčio mėnesį Gruzijoje kilo ginkluoti susirėmimai tarp Gruzijos ir jai priešišku separatistų, remiamų Rusijos kariuomenės. Netrukus Rusijos armijos konvojus kirto Gruzijos sieną. Remiantis John Hopkins universiteto Centrinio Kaukazo Instituto ir Šilko kelio studijų programos išleista ataskaita, Gruzijos prezidentas 2008 m. rugpjūčio 7 d. iš žvalgybos pareigūnų gavo pranešimą, kad Rusijos kariuomenė pajudėjo link Roki tunelio, jungiančio Rusijos sudėtyje esančią Šiaurės Osetiją su *de iure* Gruzijos pavaldumui priklausančia Pietų Osetija. Mikheil Saakashvili paskelbė ugnies nutraukimą ir siūlė pradėti derybas su Pietų Osetija. Remiantis daugeliu vienas kitą paantrinančių Gruzijos šaltinių, apie 23 val. Gruzijos prezidentas gavo pranešimą, kad Rusijos kariuomenės 58-osios armijos konvojus, sudarytas iš 151 karinės technikos vienetų, kerta Roki tunelį. Likus kelioms akimirkoms iki vidurnakčio, informavusi JAV atstovus, Gruzijos vyriausybė paskelbė, kad privalo atkurti konstitucinę tvarką Pietų Osetijoje ir pasipriešinti Rusijos invazijai į jos teritoriją. Toje pačioje ataskaitoje rašoma, kad Rusijos gynybos ministerija paneigė faktą, esą jos kariuomenė kirto Gruzijos sieną dar iki vidurnakčio prieš Gruzijai paskelbus apie siekį atkurti konstitucinę tvarką Pietų Osetijoje. Neigdama šį faktą Rusijos gynybos ministerija negalėjo pasakyti, kada tiksliai Rusijos kariai kirto Gruzijos sieną¹⁵. Taigi, remiantis aukščiau nurodytais faktiniais duomenimis galima daryti išvadą, kad Rusijos kariniai daliniai Gruzijos teritorijoje buvo dar iki siekio atkurti konstitucinę tvarką Pietų Osetijoje paskelbimo, tačiau Rusija siekė sudaryti įspūdį, kad buvo priešingai, tokiu būdu iš esmės siekdama pateisinti savo veiksmus indikuojant, kad Gruzija yra atsakinga už pirmuosius karinius veiksmus. Toks vertinimas iš esmės atitinka ankstesnę Rusijos strategiją Gruzijoje, kurios esmė – siekis sukurti teigiamą Rusijos ir jos veiksmų įvaizdį, tuo pačiu kartu išryškint neva neigiamą Gruzijos vaidmenį.

2008 m. rugpjūčio 8 d. Gruzija atakavo separatistinės Pietų Osetijos autonomijos sostinę Cchinvalį. Mūšiuose žuvo šimtai žmonių, buvo naudojama sunkioji karinė technika, aviacija, reaktyvinė artilerija. Į Gruzijos kontroliuojamą Cchinvalį atvykus rusų tankams, gruzinai turėjo apleisti pozicijas mieste. Be to, Rusijos kariuomenė pradėjo kovas prieš Gruzijos kariuomenę ir už Pietų Osetijos regiono ribų. Rusų lėktuvams subombardavus gruzinų aviacijos bazę šalia Tbilisio, Gruzija pagrasino galinti paskelbti Rusijai karą ir pradėjo visuotinę mobilizaciją. Rusijos kariniai daliniai taip pat įžengė į

¹⁴ *ibid.* p. 158

¹⁵ MARTIŠIUS, M. ir NAVICKAITĖ, V. Rusijos ir Gruzijos 2008 metų karinio konflikto pateikimas Lietuvos ir Italijos periodinėje spaudoje informacinio karo aspektu. Informacijos mokslai. Vilniaus universiteto leidykla, 2009. p. 85

kitą tarptautinės teisės požiūriu *de iure* Gruzijai priklausantį separatistinį regioną – Abchaziją¹⁶.

Apibendrinant aukščiau aptartą informaciją, galima teigti, kad, šis 2008 metų rugpjūčio mėnesį įvykęs konfliktas tarp Rusijos ir Gruzijos buvo įvykių, trukusių daugiau nei dešimtmetį kulminacija. Vertinant susiklosčiusią situaciją, akivaizdu, kad santykiai tarp šių valstybių nebuvo teigiami, o Rusijos kišimasis į Gruzijos vidinį konfliktą tarp separatistinių regionų, tik blogino valstybių tarpusavio santykius, ko pasekoje buvo Gruzija neturėjo kito pasirinkimo kaip tik ginti savo teritorinį vientisumą ir suverenitetą. Netgi galima teigti, kad vidiniai konfliktai Gruzijos teritorijoje galbūt nebūtų pasiekę tokios apimties ir lygio, jei ne aktyvūs Rusijos veiksmai siekiant destabilizuoti padėtį Gruzijoje, tokiu būdu įgyvendinant savo teritorines ir politines ambicijas.

1.2. Ginkluotasis konfliktas tarp Ukrainos ir Rusijos

Išanalizavus pirmojo aptartino konflikto faktines aplinkybes, toliau nagrinėtinos konflikto, kilusio tarp Rusijos ir Ukrainos, faktinės aplinkybės, reikšmingos šio konflikto vertinimui ir analizei iš tarptautinės teisės perspektyvos. Atsižvelgiant į Rusijos neigimą dalyvaujant Ukrainos rytiniame Donbaso regione vykstančiame konflikte, atitinkamos pozicijos laikomasi ir akademinėje erdvėje, toliau darbe bus analizuojami klausimai susiję su Krymo teritorijoje vykusiais neramumais.

Kaip ir Gruzijos atveju, Ukrainos teritoriniai aspektai, susiję su konfliktu, taip pat turi ryšį su Sovietų Sąjungos respublikų teritoriniu susiskirstymu. Dar 1954 metais SSRS komunistų partijos pirmasis sekretorius Nikita Chruščiovas įsakė prijungti Krymo pusiasalį prie Ukrainos SSR, kad sutvirtintų sovietų kontrolę Ukrainoje. Iširus Sovietų Sąjungai, Rusijos Federacija oficialiai pripažino Ukrainos suverenitetą ir teritorinį vientisumą bei Krymo pusiasalį Ukrainos dalimi. Nepaisant to, paskutiniu metu XX a. dešimtmečiu Rusijos ir Krymo politiniai veikėjai ne kartą užsimindavo apie Krymo prijungimą prie Rusijos. 1994 m. kovo 27 d. Kryme įvyko referendumas, kuriuo buvo nuspręsta, kad Krymas turės didesnę autonomiją nuo Ukrainos. Praėjus penkiems metams nuo referendumo įsigaliojo Autonominės Krymo Respublikos Konstitucija, kurioje buvo nustatyta, kad Krymas yra neatskiriama Ukrainos dalis¹⁷. Iš esmės santykiai tarp Rusijos ir Ukrainos šiuo laikotarpiu nebuvo priešiški, tai parodo ir 2003 metais kilęs nesutarimas dėl Tuzlos salos, kuris buvo išspręstas draugiškai. Tačiau padėtis pradėjo keistis Ukrainai nusprendus pradėti vystyti draugiškus santykius su Europos Sąjunga ir NATO.

¹⁶ *ibid.* p. 85

¹⁷ International Partnership for Human Rights. 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalga International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>>. p. 9

2003 metais Europos Sąjungai pradėjus vykdyti Europos kaimynystės programą dėl bendradarbiavimo su kaimynėmis valstybėmis, kurios nėra ES narės, norinčiomis glaudesnių ekonominių ir politinių ryšių su ES, Ukraina pradėjo derybas dėl laisvos prekybos susitarimo su ES. 2008 metais taip pat buvo pradėtos diskusijos dėl Ukrainos prisijungimo prie NATO. Tačiau viskas pasikeitė į valdžią atėjus prezidentui Viktorui Janukovyčiui, parlamentas nubalsavo atmesti planus jungtis prie NATO, o 2013 m. lapkričio 21 d. buvo paskelbtas sprendimas, nepasirašyti asociacijos susitarimo su ES. Po šio pareiškimo Kijeve prasidėjo protestai, kurie vėliau buvo pavadinti Euromaidanu¹⁸. Taigi, tuo metu vidinė padėtis Ukrainoje buvo nestabili, o judėjimai, palaikantys Ukrainos integraciją į NATO ir ES, nebuvo itin nepalankūs Rusijai.

Protestai intensyvėjo ir tęsėsi kelias savaites, kurių metu buvo sužeistųjų ir taip protestuotojų, ir tarp apsaugos pajėgų. 2014 m. vasario 18 d. Ukrainos valdžia pradėjo operaciją, siekdama išvaikyti protestuotojus, tačiau tai turėjo neigiamų pasekmių. Stipriai išaugo smurtinių atvejų protestų metu, todėl išaugo mirčių ir sužalojimų skaičius. Todėl Ukrainos Parlamentas nusprendė veikti ir 2014 m. vasario 22 d. balsavimu nusprendė nušalinti prezidentą Janukovyčių¹⁹.

Taigi, Rusija atidžiai stebėjo situaciją Ukrainoje ir atitinkamų įvykių seką, kuri aiškiai suponavo, kad Ukraina tvirtai siekia atsikratyti prorusiškų politinių veikėjų valdžioje bei siekti bendradarbiavimo su ES ir NATO. Rusiai tai iš esmės reiškė dar vienos įtakos zonos praradimą.

Taigi, Rusija ėmėsi pirmųjų karinių veiksmų konflikto link. Pasak Rusijos prezidento Vladimiro Putino, operacija susigrąžinti Krymui buvo pradėta 2014 m. vasario 23 d. Rusijos žiniasklaida pradėjo kurti neišvengiamo pavojaus situaciją Kijeve. Tą pačią dieną buvo suburtas Krymo savigynos būrys sudarytas iš buvusių policininkų, kariuomenės pareigūnų, Afganistano karo veteranų, kurio skelbiamas tikslas buvo palaikyti tvarką ir kovoti su fašizmu pusiasalyje²⁰. Tokiu būdu Rusija atliko paruošiamuosius veiksmus būsimam konfliktui.

Situacija tapo itin sudėtinga, kai 2014 metų vasario mėnesio paskutinėmis dienomis, prasidėjo protestai prieš naująją Ukrainos valdžią, pagrinde rytiniuose Ukrainos regionuose ir Simferopolyje, Autonominės Krymo Respublikos sostinėje²¹. Jų pagrindu Rusija ėmėsi dar aktyvesnių veiksmų. Pirmieji rusiškos arba prorusiškos kariuomenės pasirodymai Krymo pusiasalio teritorijoje buvo pastebėti 2014 m. vasario 26 d., o kitos

¹⁸ ibid. p. 12

¹⁹ The Office of the Prosecutor. 2016 m. lapkričio 14 d. Report on Preliminary Examination Activities [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf>. p. 34

²⁰ International Partnership for Human Rights. 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalga International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>>. p. 15

²¹ The Office of the Prosecutor. 2016 m. lapkričio 14 d. Report on Preliminary Examination Activities [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf>. p. 35

dienos rytą Krymas buvo atskirtas nuo Ukrainos gausiai ginkluotų Berkuto policijos pajėgų. Krymo parlamentas buvo šturmuotas ir sulaikyta Krymo ministrų taryba. Parlamento pastatas buvo užbarikaduotas ir ant jo iškelta Rusijos vėliava. Parlamentarai, likę pastate, sudalyvavo posėdyje, kurio metu, tariamai, nubalsavo paleisti Krymo ministrą pirmininką ir jo vyriausybę ir paskyrė naują ministrą pirmininką bei sutiko surengti referendumą dėl Krymo statuso. Pagal buvusio prorusiškų sukilėlių vado Igorio Girkinio pareiškimą, parlamentarai buvo priversti balsuoti naudojant prievartą, taip pat jokie nepriklausomi žurnalistai ar prižiūrėtojai nebuvo įleisti į pastatą balsavimo metu²². Tokiu būdu, t. y. užimdama Krymo parlamentą ir neutralizuodama pagrindines savivaldos institucijas, Rusija iš esmės įvykdė Krymo regiono okupaciją.

Toliau Rusija tęsė veiksmus, kurių paskirtis buvo okupacijos ir įtakos plėtra bei legitimavimas. Nuo 2014 m. vasario 28 d., profesionaliai ginkluoti ir gerai organizuoti kombatantai, be skiriamųjų ženklų, anot BBC, Rusijos ir Ukrainos žiniasklaidos pavadinti „mažais žaliais žmogeliukais“, kadangi šis terminas atspindėjo tiek jų aprangą, tiek neaiškia jų kilmę²³, pradėjo užimti strategines pozicijas Krymo pusiasalyje. Pagal Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos ataskaitą, liudininkai patvirtino jog šių kombatantų naudojama ginkluotė sutapo su Rusijos ginkluotųjų pajėgų naudojama ginkluote²⁴.

Rusijos parlamentas 2014 m. kovo 1 d. suteikė Rusijos prezidentui teisę naudoti karinę jėgą Ukrainoje, su tikslu apginti rusų interesus, taip pat tą pačią dieną naujai išrinktas Krymo ministras pirmininkas prašė Vladimiro Putino pagalbos užtikrinti taiką Kryme. To pasekoje, „maži žali žmogeliukai“ ir Krymo savigynos būrys, tarp 2014 m. kovo 1 ir 23 d. šturmavo ir užėmė Ukrainos karinius ir valstybinius punktus, blokavo Ukrainos laivyno laivams kelią patekti į Juodąją jūrą ir oro erdvę, palikdami galimybę tik skrydžiams iš Rusijos. Tarptautiniai stebėtojai buvo neįleidžiami bei iškeldinami iš Krymo pusiasalio teritorijos²⁵.

Vienas iš esminių žingsnių legitimuojant Krymo okupaciją buvo referendumas dėl Krymo pusiasalio statuso, kuris įvyko 2014 m. kovo 16 d. Biuletenyje buvo galimybė rinktis tarp prisijungimo prie Rusijos Federacijos arba susigražinti autonominio regiono Ukrainoje statusą. Šis referendumas nebuvo stebimas nepriklausomų tarptautinių lygiu

²² International Partnership for Human Rights. 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalga International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>>. p. 16

²³ SCHEVCHENKO, V. "Little green men" or "Russian invaders"? Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>>.

²⁴ International Partnership for Human Rights. 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalga International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>>. p. 17

²⁵ ibid. p. 18

pripažintų stebėtojų, pagal organizatorių pateiktus rezultatus, referendumu buvo nespęsta prisijungti prie Rusijos²⁶.

Toliau sekė referendumo rezultatų sąlygoti politiniai žingsniai. 2014 m. kovo 17 d. Krymo parlamentas paskelbė nepriklausomybę nuo Ukrainos ir pateikė prašymą Rusijai prisijungti prie jos. Sekančią dieną Kremliuje buvo pasirašytas susitarimas dėl Krymo Respublikos prisijungimo prie Rusijos federacijos ir įsigaliojo nuo 2014 m. kovo 21 d.²⁷.

Apibendrinant susiklosčiusią situaciją, Rusija, kaip ir Gruzijoje, pasinaudojo Ukrainoje vykstančiais vidaus neramumais, kad galėtų įvesti savo ginkluotąsias pajėgas be skiriamųjų ženklų, prisidengdami Rusijos piliečių apsauga, siekdama teritorinių ir politinės įtakos tikslų. Siekiant legitimuoti Krymo okupaciją buvo pasitelkta įvairių mechanizmų visuma (pavyzdžiui, palankių politinių veikėjų paskyrimas į svarbias pozicijas, referendumas, kurio rezultatais objektyviai gali abejoti). Neabejotinai darytina išvada, kad šių įvykių pasekoje buvo pažeistas Ukrainos teritorinis vientisumas.

²⁶ *ibid.* p. 20

²⁷ *ibid.* p. 21

2. RUSIJOS VEIKSMAI GRUZIJOJE IR UKRAINOJE KAIP TARPTAUTINIO GINKLUOTOJO KONFLIKTO ATVEJAI

2.1. Ginkluotojo konflikto samprata

Įvertinus faktines konfliktų Gruzijoje ir Ukrainoje aplinkybes, toliau analizuotina šių konfliktų atitiktis įvairiems tarptautinės teisės institutams, lygiagrečiai analizuojant ir konfliktų teisėtumo bei atitikties tarptautinės teisės reguliavimui aspektus. Vienas svarbiausių institutų, kurio santykį su aptartinais konfliktais būtina aptarti, yra ginkluotasis konfliktas.

Prieš pradėdant analizuoti Rusijos veiksmus, kaip ginkluotojo konflikto atvejus, tiek Gruzijoje, tiek Ukrainoje, pirmiausia, tikslinga būtų apibrėžti pačią ginkluoto konflikto sampratą. Justinas Žilinskas, savo darbe „Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė“ rašo, kad ginkluotasis konfliktas – tai viena iš svarbiausių tarptautinės teisės sąvokų ir itin svarbus tarptautinės humanitarinės teisės pagrindas²⁸. Parodaksaliai tai, kad tarptautinės teisės šaltiniai tiesiogiai nepateikia bendro ginkluotojo konflikto apibrėžimo. Tokį konsoliduotos sampratos nebuvimą lemia kelios priežastys:

1) pati ginkluotųjų konfliktų prigimtis. Carlas von Clausewitzas ne veltui karui priskyrė chameleono bruožų: tai labai dinamiškas, įvairiapusis, nuolat kintantis reiškinys, tad bet koks detalus apibrėžimas tuoj pat nebeatitiktų realijų;

2) bet kokia sąvoka suteiktą galimybę valstybėms ja piktnaudžiauti, išvengiant humanitarinių pareigų. Be to tarptautinė humanitarinė teisė numato du ginkluotojo konflikto režimus, kurie lemia ir ginkluotojo konflikto sąvokos elementų skirtumus²⁹.

Visgi, yra ypatingai svarbu tinkamai apibrėžti kai kuriuos ginkluotojo konflikto elementus, ypatingai – jo pradžią. Ginkluoto konflikto pradžia yra tas momentas, nuo kurio prasideda vieno ar kito tarptautinės humanitarinės teisės pilno režimo taikymas. Todėl galima teigti, jog situacijos kaip ginkluoto konflikto kvalifikavimas yra nepaprastos svarbos juridinis faktas³⁰.

Ginkluotojo konflikto sampratos raida prasidėjo priėmus 1949 m. Ženevos konvencijas, kurių pagrindu tarptautinėje teisėje „karo“ terminą pakeitė terminas „ginkluotas konfliktas“³¹. Šis terminas vartojamas Ženevos konvencijų 2 bendrajame straipsnyje, kuriame teigiama, jog jos taikomos: visais atvejais, kai skelbiamas karas ar kyla koks nors ginkluotas konfliktas dviejų ar kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių, net jei

²⁸ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 105

²⁹ *ibid.* p. 105

³⁰ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008 2 (104): 91-100

³¹ VASILIAUSKIENĖ, V. Ginkluoto konflikto samprata ir „karas su terorizmu“. *Teisė*, 2012 82

viena iš dalyvaujančių šalių karo nepripažįsta. Konvencija taip pat taikoma visais atvejais, kai okupuojama visa aukštosios susitariančios šalies teritorija arba jos dalis, net jei tam nesipriešinama ginklu³².

1949 m. Ženevos diplomatinės konferencijos metu persvarstant tarptautinę humanitarinę teisę po Antrojo pasaulinio karo, t. y. karo, kurio metu ši teisė buvo iš esmės ignoruojama, joje irgi įvyko pokyčių: šalia įprastos sąvokos „karas“ įvedama „ginkluoto konflikto“ sąvoka. Jos pagrindinis akcentas – atsisakyti formalių kriterijų, keliamų karui, kaip teisinei būklei. Svarbu paminėti, kad 1949 m. tarptautinėje teisėje buvo įtvirtinta ne tiesiog ginkluotojo konflikto sąvoka, o du ginkluotųjų konfliktų teisiniai režimai: tarptautinio ginkluoto konflikto (bei jam prilyginamos okupacijos, net jeigu okupacijai nesipriešinama ginklu) bei netarptautinio ginkluoto konflikto. Po 1977 m. įvykusio 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos papildomų protokolų priėmimo, galima pradėti kalbėti netgi apie du netarptautinio ginkluoto konflikto režimus: remiantis bendruoju Ženevos konvencijų 3 straipsniu bei Antruoju papildomu protokolu ir Jungtinių Tautų tribunolo jurisprudencijoje suformuluotu „internacionalizuoto ginkluoto konflikto“ koncepcija³³.

1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos komentare teigiama, kad ginkluotojo konflikto sąvoka yra prevencinio pobūdžio, kadangi užkerta galimybę išvengti įsipareigojimų kylančių karo metu. Įvedant ginkluoto konflikto sąvoką nebelieka prasmės formaliam karo paskelbimui, ar karo padėties pripažinimui. Pakanka, tiesiog *de facto* karinių veiksmų³⁴. Kilęs nesutarimas tarp dviejų valstybių, privedęs prie ginkluotų pajėgų panaudojimo yra ginkluotas konfliktas 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos Konvencijos 2 bendrojo straipsnio prasme, net jei viena iš šalių neigia esant tokį konfliktą ir tam nedaro įtakos kiek laiko konfliktas tęsėsi ar kiek jo metu buvo aukų³⁵. Pažymėtina, kad konvencija apibrėžia tik tą atvejį, kai viena konflikto šalių neigia ginkluoto konflikto padėtį, tačiau, net jei visos konflikto šalys nuspręstų nutylėti esant karinę padėtį, jos negalėtų sustabdyti konvencijos taikymo. Konvencijos yra skirtos, pirmiausia, apsaugoti žmogų, o ne valstybių interesus³⁶. Galima situacija, kad valstybės nepripažįsta esančios karo būklės, valstybės dar kartais oficialiai paskelbia karą. Nemažai nacionalinių konstitucijų yra įtvirtintas reikalavimas, kad būtų oficialiai paskelbtas karas. Tačiau I Ženevos konvencijos komentare pabrėžiama, kad nuo konvencijų priėmimo nebereikia, kad būtų formaliai paskelbtas karas ar kad karo būklė būtų pripažinta. Konvencija taikoma, kaip ir minėta, nuo to momento, kai faktiškai pradami karo veiksmai, t. y. nuo ginkluoto konflikto pradžios. Komentare taip pat pabrėžiama, kad terminas „karas“

³² 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu (Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1908);

³³ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. Jurisprudencija, 2008 2 (104); 91-100

³⁴ PICTET, J.S. Commentary of the Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Ženeva: Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, 1958. p. 20

³⁵ *ibid.* p. 20

³⁶ *ibid.* p. 20

tikslingai buvo pakeistas terminu „ginkluotas konfliktas“. Valstybė visada gali bandyti teigti, kad atlikdama priešiškus veiksmus prieš kitą valstybę ji nekariauja, o tiesiog atlieka strategines operacijas ar įgyvendina savigynos teisę. Tačiau, kai vartojamas terminas „ginkluotas konfliktas“, tokia argumentacija nebegalima³⁷. Taigi, ginkluotojo konflikto samprata yra itin svarbi nagrinėjant situacijas Ukrainoje ir Gruzijoje, nes platus šios sampratos pobūdis ir jos tikslas, t. y. užkirsti kelią atvejams, kai valstybė bando neigti savo atsakomybę, nes jos veiksmai neatitiko vieno ar kelių formaliųjų aspektų, yra ypač pritaikyti atsakomybės klausimams tokio pobūdžio situacijose spręsti.

Kaip minėta, tarptautinės teisės šaltiniuose nėra pateikto vienareikšmio ir konsoliduoto ginkluotojo konflikto apibrėžimo. Tačiau doktrinoje bandymų apibrėžti šią sąvoką galima atrasti. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių vyriausiojo komisaro specialioji pranešėja dėl žmogaus teisių ir terorizmo ginkluotą konfliktą apibrėžė kaip situaciją, kai dvi ar daugiau konflikto šalių, ginkluotų karine ginkluote, dalyvauja karinėse operacijose (karo veiksmuose), kurie yra pakankami, kad atitiktų paprotinius ginkluoto konflikto apibrėžimus. Kas laikytina pakankamai kariniais veiksmais, priklauso nuo to, ar konfliktas yra tarptautinis, ar ne. Analizuojant, ar yra ginkluotas konfliktas, atsižvelgiama į tai, kad naudojamos ginkluotosios pajėgos, karinė ginkluotė ir atliekamos karinės operacijos³⁸. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Jugoslavijai savo jurisprudencijoje taip pat nagrinėjo ginkluotojo konflikto sąvoką. 1995 m. spalio 2 d. byloje *Prosecutor v. D. Tadic* apibrėždamas ginkluotą konfliktą teigia, kad ginkluotasis konfliktas susiklosto, kai yra imamasi ginkluotos jėgos tarp valstybių arba užsitęsia ginkluota kova tarp vyriausybinių pajėgų ir organizuotų ginkluotųjų grupių, arba tokių grupių valstybės viduje³⁹. Tarptautinės teisės asociacijos Jėgos naudojimo komitetas taip pat analizavo ginkluotojo konflikto sampratą tarptautinėje teisėje. 2010 m. rugpjūčio mėn. Hagoje buvo parengtas galutinis komiteto pranešimas ir rezoliucija. Remdamasis savo analize komitetas nustatė, kad *Prosecutor v. D. Tadic* bylos pateiktą apibrėžimą patvirtina ir kitų šaltinių analizė. Komitetas išskyrė du esminius kiekvieno ginkluoto konflikto požymius – pirma, organizuotų ginkluotų grupių egzistavimas, antra, įsitraukimas į tam tikro intensyvumo veiksmus. Komitetas pabrėžė, kad ginkluotas konfliktas turi būti atskirtas nuo incidentų, pasienio susidūrimų, vidinių neramumų ir įtampos situacijų: riaušių, paskirų ir stichinių prievartos veiksmų, banditizmo, neorganizuotų ir trumpai trunkančių sukilimų ar teroristinių veiksmų ir pilietinių neramumų bei paskirų teroristinių aktų⁴⁰. Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą darytina išvada, kad nors ir teisės aktai bei doktrina nepateikia vienareikšmio apibrėžimo, tačiau visus apibrėžimus vienija iš esmės panašūs požymiai ir šio instituto suvokimas.

³⁷ VASILIAUSKIENĖ, V. Ginkluoto konflikto samprata ir „karas su terorizmu“. Teisė, 2012 82

³⁸ *ibid.*

³⁹ 1995 m. spalio 2 d., Tarptautinio Baudžiamosio Tribunolo Jugoslavijai sprendimas *Prosecutor v. D. Tadic*. Prieiga per internetą: < <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-sj970714e.pdf>>.

⁴⁰ VASILIAUSKIENĖ, V. Ginkluoto konflikto samprata ir „karas su terorizmu“. Teisė, 2012 82

Ginkluotieji konfliktai taip pat klasifikuojami. Kaip jau minėta, remiantis Ženevos konvencijomis, šiuo metu yra įprasta ginkluotuosius konfliktus skirtyti į tarptautinius ir netarptautinius. Tarptautinio ir netarptautinio ginkluotojo konflikto sąvokas galima analizuoti atsižvelgiant į keletą svarbių požymių. Pažvelgę į tarptautinio ginkluotojo konflikto sąvokos, pateiktos bendrajame Ženevos Konvencijos 2 straipsnyje, aiškinimą (t. y. „bet koks nesutarimas tarp valstybių ir lemiantis ginkluotųjų pajėgų panaudojimą yra ginkluotas konfliktas, net jeigu viena iš šalių neigia karo stovio egzistavimą. Nesvarbu, kiek laiko konfliktas trunka, kokios priemonės jo metu naudojamos, koks aukų skaičius. Pagarba žmogui nėra matuojama aukų skaičiumi. Jeigu konflikto pasekmė bus bent vienas sužeistasis ar pan., konvencija jam bus taikoma. Konvencijos buvo sukurtos apginti žmones, o ne tarnauti valstybėms“), galima pastebėti, kad jame skirtingi keli svarbūs faktiniai momentai, turintys teisinį turinį. Pirmasis – tai ginkluoto konflikto subjektas (šiam komentare – valstybė, veikianti pasitelkdama savo ginkluotąsias pajėgas). Antrasis – tai ginkluotojo konflikto objektyvus pasireiškimas: faktinis ginkluotasis susirėmimas tarp konflikto subjektų ginkluotųjų pajėgų. Pažymėtina, kad Ženevos konvencijų komentarų autorių nuomone, nėra jokio pagrindo kelti papildomų reikalavimų dėl konflikto intensyvumo ar jo aukų skaičiaus. Iš karto reikia pastebėti, kad valstybių praktikoje toks idealistinis požiūris į antrąjį požymį iš esmės neišgalėjo, ir ne kiekvienas valstybių ginkluotųjų pajėgų susirėmimas yra laikomas ginkluotu konfliktu⁴¹.

Tarptautiniai ginkluotieji konfliktai aptartini atskirai kaip turintys papildomus specifinius požymius. Ženevos konvencijos yra sudarytos tarp Aukštųjų susitariančių šalių, todėl neabejotina, kad pirmiausia kalbama apie valstybes kaip tarptautinės teisės subjektus. Todėl visa valstybių pripažinimo problematika išlieka kalbant ir apie tarptautinio ginkluoto konflikto konstatavimą. Net ir naujausiose ginkluoto konflikto apibrėžimo interpretavimuose, tarptautinis ginkluotas konfliktas - tai konfliktas tarp valstybių. Tarptautinis baudžiamasis tribunolas Jugoslavijai jau minėtame *Tadic* sprendime netgi pabrėžė, kad yra neginčytina, jog ginkluotas konfliktas yra tarptautinis, jeigu jis vyksta tarp dviejų ar daugiau valstybių. Tiesa, yra viena išimtis: tam tikrose situacijose tarptautinio ginkluoto konflikto šalių ratas gali būti išplėstas. Pavyzdžiui, Palestinos išsivadavimo organizacija, nebūdama valstybė, yra Ženevos konvencijų dalyvė. Čia susiduriama su tautos, apsisprendimo teisę įgyvendinančios ginkluota jėga, problema. Privalu pastebėti, jog ginkluoti konfliktai, kuriuose tautos kovoja su kolonijine spauda, svetimšalių okupacija ar rasine diskriminacija, laikytini tarptautiniais ginkluotaisiais konfliktais. Taigi tarptautinio ginkluotojo konflikto subjektu gali būti ir tauta, siekianti nepriklausomybės. Pažymėtina, kad ginkluotojo konflikto subjektu bet kuri tauta, siekianti nepriklausomybės, netaps. Tauta turi realizuoti savo teisę į nepriklausomybę pagal Jungtinių Tautų Chartijoje įtvirtintą tautų apsisprendimo principą,

⁴¹ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. *Jurisprudencija*, 2008 2 (104); 91-100

taip pat svarbu, jog okupacijos, kuri prilyginama ginkluoto konflikto situacijai, subjektas gali būti tik valstybė⁴².

Taip pat pažymėtini ir tam tikri ypatumai kvalifikuojant situaciją kaip ginkluotąjį konfliktą. J. Žilinskas, savo veikale „Tarptautinė humanitarinė (ginkluoto konflikto) teisė“ pažymi, kad kvalifikuojant situaciją kaip ginkluotąjį konfliktą labai svarbu įvertinti subjektą, kuris naudoja ginkluotą jėgą. Tarptautinio ginkluotojo konflikto padėtį gali sukelti tik valstybės organų vykdytas ar sankcionuotas jėgos panaudojimas. Jeigu jėgą panaudojo ginkluotųjų pajėgų nariai, bet tik savo asmenine iniciatyva, motyvais ar interesais, tai nebus laikoma ginkluotuoju konfliktu. Įžengimas į kitos valstybės teritoriją per klaidą ar klaidingai atakuotas taikinyms taip pat nesukels ginkluotojo konflikto. Jeigu valstybė davė sutikimą kitai valstybei veikti savo teritorijoje ar pagal jos jurisdikciją (pavyzdžiui, kovoti su disidentais ar teroristais), toks svetimoms valstybės ginkluotųjų pajėgų panaudojimas, nors ir kitos valstybės teritorijoje, nebus laikomas tarptautiniu ginkluotuoju konfliktu tol, kol laikomasi susitarimo sąlygų. Teritorijos elementas (t. y. kad ginkluotosios pajėgos ar įtaisai kokiu nors būdu kerta valstybės sieną) tarptautinio ginkluotojo konflikto atveju svarbus ne tiek fiziškai, kiek jurisdikcijos požiūriu. Pavyzdžiui, jeigu atviroje jūroje būtų užpultas kitos valstybės karo laivas ar karinių pajėgų bazė trečiojoje valstybėje, tai taip pat galėtų lemti tarptautinį ginkluotąjį konfliktą⁴³.

Autorius taip pat pažymi, kad ginkluotojo konflikto metu ginkluota jėga turi būti naudojama siekiant pakenkti priešui, o ginkluotasis susirėmimas turėti vienaip ar kitaip įžvelgiamą tam tikrą valstybės politikos elementą. Todėl privačių asmenų, jų grupių, verslo ar kriminalinių struktūrų įvykdytas ginkluotos jėgos panaudojimas arba valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš tokias grupes nebus laikomas ginkluotuoju konfliktu⁴⁴.

1977 metais buvo priimtas 1949 metų Ženevos konvencijų I papildomas protokolai, kuriuo buvo pripažinta, kad ginkluoti konfliktai yra ir tada, kai tautos kovoja su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija ir rasistiniai režimais, kad galėtų naudotis apsisprendimo teise, kurią užtikrina Jungtinių Tautų Įstatai ir Tarptautinės teisės principų deklaracija dėl taikių santykių ir valstybių bendradarbiavimo pagal Jungtinių Tautų Įstatus⁴⁵. Taigi, buvo pripažinta, kad nacionalinio išsivadavimo karai, jei jų subjektas atitinka šio papildomo protokolo sąlygas, taip pat laikomi tarptautiniais ginkluotaisiais konfliktais. Ši teisė yra naudojimosi visomis pagrindinėmis žmogaus teisėmis prielaida, todėl bet kokia kova siekiant ją įgyvendinti yra teisėta, įskaitant ir *ultima ratio* –

⁴² *ibid.*

⁴³ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 105

⁴⁴ *ibid.*

⁴⁵ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai) (Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1909);

ginkluotą kovą. Tačiau svarbu pabrėžti, kad bet kuri nepriklausomybės siekianti tauta netaps tarptautinio ginkluotojo konflikto subjektu⁴⁶.

Tam, kad tauta galėtų pasinaudoti Ženevos konvencijų I papildomame protokole aprašyta teise, pirmiausia tokia tauta turi atitikti tautų apsisprendimo teisės subjekto kriterijų pagal Jungtinių Tautų Chartijoje įtvirtintą tautų apsisprendimo principą. Antra, nepriklausomybės siekianti tauta turi kovoti su valstybės kolonijine priespaula, svetimšalių okupacija ar rasistiniu režimu. Trečia, pati kovojančioji tauta negali tapti tarptautinio ginkluotojo konflikto subjektu, tam reikalinga jai politiniu ir kariniu aspektu atstovaujanti organizacija⁴⁷.

Kita tarptautinių ginkluotųjų konfliktų rūšis vadinami internacionalizuotais ginkluotaisiais konfliktais. Ši sąvoka apibūdina vidinį konfliktą, kurie virsta tarptautiniais. Faktinės aplinkybės dėl kurių kyla internacionalizuoti konfliktai gali būti labai įvairios ir sudėtingos. Dažniausiai tokie konfliktai kyla vykstant karui tarp dviejų vidinių jėgų, kurias remia skirtingos valstybės, arba kilus tiesioginiams nesutarimams tarp dviejų užsienio valstybių, kurios tiekia karinę pagalbą skirtingoms konfliktuojančioms šalims, taip pat karas, kuriame užsienio valstybė vykdo intervenciją, siekdama padėti sukilusiai grupei prieš vietos valdžią⁴⁸. Pažymėtina, kad ši konfliktų rūšis yra ypatingai aktuali šiame darbe aptartinių konfliktų atžvilgiu.

Atskirai aptartina okupacijos samprata, kurios teisinis režimas prilygsta tarptautiniam ginkluotajam konfliktui. 1907 metų Hagos sąvado 42 straipsnyje teigiama, kad teritorija laikoma okupuota, jeigu: 1) yra užimta prieš kariuomenės, ir 2) prieš kariuomenę vykdo joje veiksmingą kontrolę. Okupacija gali apimti ir valstybės teritorijos dalį, ir visą jos teritoriją. Tarptautinis Teisingumo Teismas DRC prieš Ugandą byloje taip pat pabrėžė, kad okupacijos fakto nepaneigia tai, kad okupantų pajėgos buvo dislokuotos tik tam tikrose vietose, be to, nebuvo įsteigta oficiali karinė valdžia. Jei į okupuotą teritoriją prieš valdžią buvo įvesta panaudojant ginkluotą jėgą, tokia okupacija laikoma karine, o jei nebuvo priešintasi – taikia. Tradiciškai karinės okupacijos sąvoka buvo vartojama tada, kai tarp valstybių raskavosi formali karo būklė, o šiuo metu pakanka fakto, kad prasidėjus ginkluotajam konfliktui okupuota teritorija anksčiau nepriklausė okupantui. Vadinamąją taikią okupaciją kaip pagrindą taikyti atitinkamą režimą privertė numatyti Antrasis pasaulinis karas, prieš kurį įvyko daugybė tokių okupacijų, mažai ką bendra turėjusių su taika⁴⁹.

⁴⁶ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 105

⁴⁷ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 105

⁴⁸ STEWART, J.G. Towards a Single Definition of Armed Conflict in International Humanitarian Law: A Critique of Internationalized Armed Conflict 2003 Prieiga per internetą: <https://commons.allard.ubc.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1336&context=fac_pubs>.

⁴⁹ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 105

Tarptautinės humanitarinės teisės taikymas okupuotoje teritorijoje prasideda tik po faktinės veiksmingos kontrolės teritorijoje pradžios (jeigu iki tol nevyko ginkluotasis konfliktas), o baigiasi okupantui atsitraukus (nesvarbu dėl kokių priežasčių) ar atkūrus taikius santykius tarp šalių. Okupacijos faktui nustatyti keliamos dvi jau minėtos sąlygos: 1) teritorija užimta (t. y. pasipriešinimas įveiktas, arba jo nebuvo), be to, okupanto intervencija nebuvo teisiškai patvirtinta suverenios valdžios; 2) okupantas gali veiksmingai kontroliuoti (valdyti) teritoriją, kuri jam nepriklauso (t. y. buvusi vyriausybė šioje teritorijoje nebegali įgyvendinti valdžios; vietoj nuverstos vyriausybės veikia okupanto valdžia). Kai kuriais atvejais okupantas užgroboje teritorijoje valdžią įgyvendina ne tiesiogiai, o pasitelkdamas jam pavaldžią marionetinę vietos valdžią. Jugoslavijos tribunolas Blaskic byloje nustatė, kad okupacija egzistuoja ir tada, kai valstybė vykdo bendrąją vietos valdžios atstovų, kurie veiksmingai kontroliuoja okupuotą teritoriją, kontrolę. Taigi okupacijos faktą leidžia nustatyti iš esmės tas pats bendrosios kontrolės kriterijus, kaip ir internacionalizuoto konflikto atveju⁵⁰.

Antroji ginkluotojo konflikto rūšis – netarptautiniai ginkluotieji konfliktai. Kaip ir tarptautinio ginkluotojo konflikto atveju, tarptautinės teisės aktai nepateikia tikslaus netarptautinio ginkluotojo konflikto apibrėžimo, tik nurodo tam tikrus jo požymius. 1949 metų Ženevos konvencijos nuostatose atsirado nuostata (bendrasis 3 straipsnis), numatanti sutartinį netarptautinio ginkluoto konflikto reguliavimą.

Netarptautiniame ginkluotame konflikte taip pat yra tam tikri subjektai. 1949 metais derinant bendrąjį Ženevos konvencijų 3 straipsnį, netarptautinis ginkluotasis konfliktas nelabai ir galėjo būti įsivaizduojamas kitaip nei konfliktas tarp valstybės valdžios (teisėtos vyriausybės) ir jai besipriešinančių pajėgų, kurios vadinamos disidentais. Tačiau jokie reikalavimai disidentams suformuluoti nebuvo. 1977 metais priėmus antrąjį papildomąjį protokolą, išplečiantį Ženevos konvencijų 3 straipsnį, disidentams numatyti gana griežti kriterijai: jie privalo turėti atsakingą vadovybę, kontroliuoti teritoriją, toji kontrolė disidentams suteikia galimybę vykdyti suderintus kovos veiksmus. Taip pat, autorius Justinas Žilinskas kaip vieną pagrindinių požymių išskiria tai, kad konflikto šalis turi veikti kaip politinis-karinis subjektas, jos motyvai negali būti vien privačios naudos siekimas, kerštas ar kita⁵¹.

Teisės aktai taip pat pateikia ir pavyzdinį ginkluotojo konflikto situacijų katalogą. Nors pačiame 1949 m. Ženevos konvencijų 3 bendrajame straipsnyje netarptautinis ginkluotasis konfliktas neapibrėžiamas, tačiau komentare pateiktas pavyzdinis sąrašas šio konflikto situacijų: 1) konflikto šalis maištauja prieš *de iure* vyriausybę ir turi organizuotas ginkluotąsias pajėgas, valdžią, atsakingą už jų veiksmus, veikiančią apibrėžtoje teritorijoje ir gerbiančią Konvenciją bei turinčią priemonių tą pagarbą užtikrinti; 2) teisėta vyriausybė priversta pasiūsti reguliariąsias ginkluotąsias pajėgas

⁵⁰ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 105

⁵¹ ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. Jurisprudencija, 2008 2 (104); 91-100

prieš sukilėlius, susiorganizavusius kariniu pavyzdžiu ir kontroliuojančius dalį nacionalinės teritorijos; 3) a) *de iure* vyriausybė pripažino kovojančia šalimi; arba b) vyriausybė pati pareiškė kovojanti; arba c) ji suteikė sukilėliams kovojančios šalies statusą, siekdama įgyvendinti Ženevos konvencijų tikslus; arba d) ginčas įtrauktas į Saugumo Tarybos ar Generalinės asamblėjos darbotvarkę kaip keliantis grėsmę tarptautinei taikai, kaip taikos pažeidimas arba agresijos aktas; 4) a) sukilėlių organizacija iš esmės turi valstybės požymių; b) sukilėlių civilinė valdžia apibrėžtoje teritorijoje de facto įgyvendina valdžią asmenims; c) ginkluotosios pajėgos veikia paliepus organizuotai civilinei valdžiai ir yra pasirengusios laikytis įprastinių karo įstatymų; d) sukilėlių civilinė valdžia pasirengusi paklusti Konvencijos reikalavimams⁵².

Grįžtant prie netarptautinio ginkluotojo konflikto apibrėžimo atkreiptinas dėmesys, kad doktrinoje egzistuoja kelios skirtingos nuomonės, kaip turėtų būti apibrėžtas netarptautinis ginkluotasis konfliktas. Pirmoji aptartina nuomonė yra pagal H.-P. Gasser, kuris teigia, kad netarptautiniai ginkluotieji konfliktai yra tokie konfliktai, kurie vyksta valstybės teritorijoje tarp valdžios ir ginkluotų sukilėlių grupių. Autorius taip pat papildo, kad netarptautinis ginkluotasis konfliktas gali kilti ir dar vienu atveju - valdžiai praradus autoritetą valstybėje kilus konfliktui tarp įvairių grupių kovojančių dėl valdžios. Kitas autorius, D. Shindler, siūlo netarptautinį ginkluotąjį konfliktą apibrėžti taip: „Pirmiausia, kovos veiksmai turėtų būti atliekami naudojantis ginklais ir būti tokie intensyvūs, kad valdžia būtų priversta imtis savo ginkluotųjų pajėgų prieš sukilėlius, vietoje paprastų policijos pajėgų. Antra, sukilėliai ir kovos veiksmai turėtų būti kolektyvinio pobūdžio. Taip pat, sukilėlių veiksmai turėtų rodyti organizuotumą, t. y. jų ginkluotosios pajėgos turėtų turėti vadovybę bei gebėti atitikti minimalius humanitarinius reikalavimus“⁵³.

Jugoslavijos tribunolas Tadic byloje pasisakė, kad, priklausomai nuo aplinkybių, netarptautinis ginkluotasis konfliktas gali kilti tarp vienos ar daugiau organizuotų nevalstybinių ginkluotųjų pajėgų ir valstybės ginkluotųjų pajėgų, arba vien tarp organizuotų nevalstybinių ginkluotųjų pajėgų (valstybei nedalyvaujant), be to, ginkluotosios kovos veiksmai turi būti ilgai trunkantys. Aiškindamas bendrąjį Ženevos konvencijų 3 straipsnį Teismas taip pat nurodė, kad šis straipsnis pabrėžia du aspektus - konflikto intensyvumą ir jo šalių organizuotumą⁵⁴. 2008 metais Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto parengta viešoji nuomonė taip pat patvirtino, kad būtinas minimalus netarptautinio ginkluotojo konflikto situacijos ir intensyvumo lygis ir minimali konflikto šalių organizacija⁵⁵.

⁵² PICTET, J.S. Commentary of the Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Ženeva: Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, 1958. p. 63

⁵³ International Committee of the Red Cross. How is the Term „Armed Conflict“ Defined in International Humanitarian Law? Opinion Paper 2008

⁵⁴ 1995 m. spalio 2 d., Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Jugoslavijai sprendimas Prosecutor v. D. Tadic. Prieiga per internetą: < <https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-sj970714e.pdf>>.

⁵⁵ International Committee of the Red Cross. How is the Term „Armed Conflict“ Defined in International Humanitarian Law? Opinion Paper 2008

Intensyvumo ir organizuotumo požymiai padeda atskirti netarptautinį ginkluotąjį konfliktą nuo banditizmo, trumpalaikių sukilimų, teroristinių veiksmų, kuriems tarptautinė humanitarinė teisė netaikoma. Su intensyvumo požymiu gali būti susijęs, pavyzdžiui kolektyvinis kovos pobūdis ar faktas, kad valstybė turi pasitelkti karines pajėgas, nes policija nebegali susitvarkyti. Taip pat galimi papildomi požymiai, padedantys identifikuoti netarptautinio ginkluotojo konflikto intensyvumą: 1) konflikto trukmė; 2) smurtinių veiksmų kartotinumai; 3) panaudotų ginklų pobūdis; 4) civilių perkėlimas; 5) opozicinių jėgų kontroliuojama teritorija; 6) aukų skaičius. Antrasis kriterijus – konflikto šalių organizuotumas, kitaip tariant, ar konflikto šalys naudoja jėgą būdamos bent minimaliai organizuotos. Preziumuojama, kad valstybės pajėgos šį požymį atitinka. Nevalstybinės ginkluotos grupės vertinamos atsižvelgiant į įvairius kriterijus, kuriuos Jugoslavijos tribunolas Boškovski byloje suskirstė į penkias dideles grupes: 1) vadovavimo struktūra – vadovavimo struktūros egzistavimo kriterijus gali būti, pavyzdžiui, įsteigimas vyriausiosios vadovybės, kuri skiria ir duoda įsakymus vadams, nustato vidaus taisykles, organizuoja ginklų tiekimą, sankcionuoja karinius veiksmus, skiria užduotis grupuotei priklausantiems asmenims, daro politinius pareiškimus ir leidžia komunikatus, yra operatyvinių grupių informuojama apie visus pasikeitimus jų kontroliuojamoje teritorijoje. Pagalbiniai kriterijai gali būti vidaus taisyklės, nustatančios ginkluotos grupuotės struktūrą, oficialaus atstovo paskyrimas, bendravimas paskelbiant oficialius pranešimus, egzistuojantis vadovybės štabas, hierarchijos grandinę sukuriančių vidaus nuostatų dėl asmenų laipsnių, dalinio, kupos, legiono, būrio vadų pareigų sistema; 2) organizuoti veiksmai – šis kriterijus rodo, kad grupuotė geba atlikti organizuotus veiksmus, pavyzdžiui, numatyti karybos strategiją ir įgyvendinti didelės apimties karines operacijas, kontroliuoti teritoriją, paskirti skirtingose zonose pavaldžius vadus, koordinuoti operatyvinių grupių veiksmus, veiksmingai perduoti rašytinius ar žodinius įsakymus ir sprendimus; 3) materialinio ir techninio aprūpinimo lygis – galimybė pritraukti naujus narius, suteikti jiems karinį parengimą, organizuoti ginklų tiekimą, parūpinti ir naudoti karinėmis uniformomis, įgyti komunikavimo priemonių, padedančių štabui susisiekti su kariniais vienetais ar šiems vienetais bendrauti tarpusavyje; 4) disciplinos lygis – vertinama disciplina ir gebėjimas įgyvendinti bendrajame Ženevos konvencijų trečiajame straipsnyje numatytas pareigas, pavyzdžiui, drausmės taisyklių parengimas ir jų taikymo tvarkos įtvirtinimas, vidaus tvarkos taisyklių egzistavimas, tinkamas jų platinimas grupuotės nariams; 5) darnus veikimas – vertinama ar ginkluota grupuotė gali veikti darniai, pavyzdžiui, geba visų grupuotės narių vardu dalyvauti derybose su tarptautinėmis organizacijomis ar užsienio valstybėmis, derėtis ir susitarti dėl ugnies nutraukimo ar taikos⁵⁶.

Taigi, aukščiau nurodyti sampratos elementai sudaro galimybę įvertinti tarp Rusijos ir Gruzijos bei tarp Rusijos ir Ukrainos kilusius konfliktus ginkluotojo konflikto atžvilgiu, t. y. nustatyti, ar šie konfliktai gali būti pripažinti tarptautiniais ginkluotaisiais konfliktais

⁵⁶ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 105

ar vis dėlto tai buvo netarptautiniai ginkluotieji konfliktai bei įvertinti kitus svarbius aspektus, susijusius su ginkluotojo konflikto apibrėžimu ir ypatybėmis.

2.2. Rusijos veiksmai Gruzijoje kaip tarptautinio ginkluotojo konflikto atvejis

Pirmiausiai aptartinas konfliktas, kilęs tarp Rusijos ir Gruzijos bei jo santykis su ginkluotojo konflikto tarptautinės teisės institutu. Kaip minėta aukščiau, bet koks nesutarimas tarp valstybių ir lemiantis ginkluotųjų pajėgų panaudojimą yra ginkluotas konfliktas, nesvarbu kiek laiko trunka, kokios priemonės panaudojamos, koks aukų skaičius. Todėl svarbu nustatyti, ar šis konfliktas buvo ginkluotasis konfliktas, o jei taip – kokioms klasifikacijoms jis priskirtinas ir kokiomis teisiškai reikšmingomis savybėmis pasižymėjo.

Siekiant tinkamos bei korektiškos analizės pirmiausiai reikėtų apsibrėžti konflikto pradžios momentą. Kaip jau buvo nagrinėta šio konflikto faktinių aplinkybių skyriuje bei remiantis įvairiais šaltiniais, konflikto pradžia laikytina 2008 m. rugpjūčio 7 d. naktis. Nors rugpjūčio 7 d. įvykiai tarp Gruzijos, Rusijos, Pietų Osetijos ir Abchazijos buvo didelės apimties ginkluoto konflikto pradžia, tačiau tai buvo labiau kulminacija ilgai trukusios įtampos, provokacijų ir kitų incidentų. Todėl apsiriboti tik tai rugpjūčio pradžios įvykiais būtų netikslinga. Max Planck Institute atliktos nepriklausomos tarptautinės faktų paieškos misijos pateiktais duomenimis, įtampa Gruzijos – Pietų Osetijos konflikto zonoje pradėjo didėti 2008 m. birželį, kurio metu būta sprogimų ir kitokių incidentų netoliese Gruzijos administruojamų kaimų ir *de facto* Pietų Osetijos karinio būrio posto. Padėtis nesikeitė ir liepos mėnesį, įvykus susišaudymams tarp Gruzijos ir Pietų Osetijos. Padėtis tarp Gruzijos ir Pietų Osetijos rugpjūčio mėnesį pablogėjo dar labiau sprogus savadarbiam užtaisui, kuriuo buvo sužeisti penki Gruzijos policijos pareigūnai⁵⁷.

Nors Gruzijos prezidentas apie 19 val. kreipėsi į Pietų Osetijos ir Rusijos puses, siekdamas nutraukti kovos veiksmus ir pradėti derybas. Kelias valandas ugnies nutraukimas atrodė stabilus, tačiau neilgam. Įvykių kulminacijos pradžia įvyko rugpjūčio 7 d. naktį, kai 23.50 val. Pietų Osetijos teritorijoje Gruzija atidengė ugnį, o ankstyvą rugpjūčio 8 d. rytą Gruzijos kariai pradėjo puolimą Cchinvalio mieste. Tačiau Gruzijos kariai susidūrė su augančiu priešininkų pasipriešinimu, įskaitant ir Rusijos oro pajėgomis bei artilerija. Rusijos pajėgos prisijungė prie ginkluoto konflikto, įskaitant ir antžemines bei oro pajėgas ir Juodosios jūros flotilę, puolant taikinius Gruzijos teritorijoje už Pietų Osetijos ribų. Rusijos pajėgoms šios intervencijos metu įgavus pranašumą, Gruzija pareiškė nutraukianti ugnį ir atsitraukianti iš Pietų Osetijos, tačiau oponentai šiuo pavyzdžiu nepasekė. Atsitraukiančius Gruzijos karius toliau sekė rusų karinės pajėgos,

⁵⁷ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

kurios peržengė Pietų Osetijos teritorijos ribą ir pradėjo okupuoti įvairias Gruzijos teritorijas, o Rusijos pajėgos dažnai buvo lydimos Pietų Osetijos karių⁵⁸.

Norint nustatyti ar koks konfliktas kilo tarp Rusijos ir Gruzijos pirmiausia reikalinga kvalifikuoti konfliktą kilusį tarp Gruzijos ir Pietų Osetijos. Atsižvelgiant į tai, kad Pietų Osetijos teritorija *de iure* priklauso Gruzijai ir yra jos dalis, tikslinga analizuoti šį konfliktą pagal netarptautinio ginkluotojo konflikto požymius.

Ženevos konvencijų 3 bendrasis straipsnis nustato, kad: „kilus netarptautiniam ginkluotam konfliktui vienos iš aukštųjų susitariančiųjų šalių teritorijoje, kiekviena konflikto šalis privalo laikytis bent šių nuostatų“⁵⁹. Taigi, pirmiausia konvencijoje pabrėžiama, kad konfliktas turi būti kilęs vienos iš susitariančiųjų šalių teritorijoje, antra, pabrėžiamos konflikto šalys.

Netarptautiniai ginkluotieji konfliktai pirmiausia yra tie, kuriuose bent viena iš konfliktuojančių šalių yra ne valstybė. Gruzijos valstybingumas jau aptartas faktinių aplinkybių skyriuje, tačiau Pietų Osetija konflikto metu buvo tik Abchazijos pripažinta kaip valstybė, o Rusijos pripažinimo sulaukė tik konfliktui pasibaigus. Taigi galima teigti, kad netarptautinio ginkluotojo konflikto keliamą subjektų požymį šioje situacijoje atitinka Gruzija, kaip valstybė bei Pietų Osetija, kaip sukilėlių judėjimas. Antras aptartinas situacijos požymis – teritorinis. Pietų Osetijos autonominis regionas buvo prijungtas prie Gruzijos 1922 metais, atskiriant jį nuo Šiaurės Osetijos. Taigi *de iure* Pietų Osetijos regionas priklauso Gruzijai, atsižvelgiant į tai, kad Gruzija ratifikavo Ženevos konvencijas 1993 m. rugsėjo 14 d., o jų papildomus protokolus tarp 1993 ir 2007 metų⁶⁰. Gruzija nagrinėjamu laikotarpiu buvo Ženevos konvencijų šalimi ir todėl atitinka ir antrąjį netarptautinio ginkluotojo konflikto požymį.

Atsižvelgiant į Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Jugoslavijai praktiką ir *Tadić* byloje pateiktus intensyvumo ir organizuotumo kriterijus siekiant atskirti netarptautinį ginkluotąjį konfliktą nuo banditizmo, trumpalaikio sukilimo ar terorizmo, naudinga apžvelgti ir šiuos požymius.

Jugoslavijos tribunolas Haradinaj byloje vertindamas netarptautinio ginkluotojo konflikto situaciją Jugoslavijoje nurodė, kad apie jo intensyvumą galima spręsti iš individualių susirėmimų skaičiaus, trukmės ir intensyvumo, naudotų ginklų ir kitos karinės įrangos rūšių, šaudmenų kiekio ir kalibro, kovoje dalyvaujančių asmenų skaičiaus ir pajėgų pobūdžio, materialinės žalos dydžio, aukų ir iš konflikto zonos bėgančių civilių

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. (Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1905);

⁶⁰ International Committee of the Red Cross, State Parties to the Following International Humanitarian Law and Other Related Treaties as of 28-Jan-2020. Prieiga per internetą: < <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByCountry.xsp> >

skaičiaus. Tribunolo nuomone, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos įsitraukimas taip pat gali būti konflikto intensyvumo požymis⁶¹.

Analizuojant Jugoslavijos tribunolo pateiktus intensyvumo požymius pažymėtina, kad Gruzijos ir Pietų Osetijos konfliktas turi galias šaknis ir jo pradžia nurodoma dar 1992 metais; be to, konfliktas atsinaujino 2008 m. pavasarį - tai parodo ilgą konflikto trukmę, kurio metu smurtiniai veiksmai buvo tęstiniai, kurie vyko nuo 2008 m. birželio galo iki nagrinėjamo konflikto su Rusija dienos. Šio konflikto metu buvo naudojama karinė įranga bei Gruzijos karinės pajėgos, taip pat separatistiniuose regionuose buvo atliekamos karinės pratybos, kuriose naudota sunki karinė technika, kaip tankai ir mortyros bei mažesni ginklai⁶². Padėties rimtumą taip pat rodė ir Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos priimta 2008 m. balandžio 15 d. rezoliucija 1808 (2008)⁶³.

Antrasis kriterijus – konflikto šalių organizuotumas, t. y. ar konflikto šalys naudoja jėgą būdamos bent minimaliai organizuotos. Preziuruojama, kad valstybės pajėgos šį požymį atitinka. Nevalstybinės ginkluotos grupės (disidentai) vertinamos atsižvelgiant į įvairius kriterijus, kuriuos Jugoslavijos tribunolas Boškovski byloje suskirstė į penkias grupes⁶⁴, pagal kurias tikslinga analizuoti konfliktą tarp Gruzijos ir Pietų Osetijos: vadovavimo struktūra – remiantis Jungtinių Amerikos Valstijų Valstybės departamento pateiktais duomenimis Pietų Osetija priėmė savo konstituciją 1993 metais, o nuo 1996 metų renka prezidentą⁶⁵; organizuoti veiksmai – konflikto ištakos siekė sovietų sąjungos griuvimo metus, o iki nagrinėjamo konflikto pradžios 2008 metais, teritorijos kontrolė išimtinai valdoma Pietų Osetijos, dėl kurios buvo kovojama ir naudojant ginkluotę⁶⁶; materialinio ir techninio aprūpinimo lygis – pagal 2012 metais išleistą Rusijos prezidento pareiškimą, Rusija aktyviai treniravo Pietų Osetijos karius, bei teikė jiems ginkluotę⁶⁷, taip pat dauguma šaltinių sutinka, kad Pietų Osetijos ginkluotosios pajėgos susidėjo iš apytiksliai 3000 karių ir 13,500 rezervo karių⁶⁸; darnus veikimas – vertinant ar Pietų Osetija geba veikti darniai, reikalinga paminėti, kad dar 1992 metais buvo pasirašytas trišalis paliaubų susitarimas⁶⁹.

⁶¹ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p.121

⁶² Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

⁶³ 2008 m. balandžio 15 d. Saugumo Tarybos Rezoliucija 1808

⁶⁴ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016, p. 121

⁶⁵ BRYZA, M., Deputy Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs. Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission). Washington DC, 2008. Prieiga per internetą: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/109468.htm>>.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ MIKABERIDZE, A. Historical Dictionary of Georgia. Rowman and Littlefield 2015, p. 572

⁶⁸ LAANEOTS, A. The Russian-Georgian War of 2008: Causes And Implication. Kaitsevāe Ūhendatud Ūppeasutused, 2016, p. 46

⁶⁹ BRYZA, M., Deputy Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs. Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission). Washington DC, 2008. Prieiga per internetą: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/109468.htm>>.

Apibendrinant Gruzijos ir Pietų Osetijos konfliktą galima teigti, kad tarp šių konflikto šalių, vyko netarptautinis ginkluotasis konfliktas. Nustačius netarptautinio ginkluotojo konflikto faktą, toliau analizuotinas vienas iš pagrindinių šio darbo konfliktų, susiklostęs tarp Gruzijos ir Rusijos.

Prie konflikto greitai prisijungė Rusijos žemės ir oro pajėgos bei Juodosios Jūros flotilė, kuri pradėjo puolimą Gruzijos taikinių už Pietų Osetijos ribų⁷⁰. Šis Gruzijos sprendimas išsiųsti savo karius į Pietų Osetijos teritoriją suteikė Rusijai pretekstą intervencijai į Gruzijos teritoriją teigiant, kad tai daroma siekiant apsaugoti savo piliečius bei taikdarius, Rusijos kariuomenė įžengė į Gruzijos teritoriją, peržengė Pietų Osetijos teritorijos ribą ir konfliktas išplito po Gruzijos teritoriją, keliems tūkstančiams Rusijos karių įžengus į Gorio miestą bei kitas zonas, tokias kaip Počio uostas, esantis už 200 km nuo Pietų Osetijos teritorijos⁷¹.

Pradedant analizuoti ginkluotąjį konfliktą, šiuo atveju turime vykstantį netarptautinį ginkluotąjį konfliktą tarp Gruzijos ir Pietų Osetijos, prie kurio prisijungė trečioji šalis – Rusija. Visų pirma, įvertinus dalyvaujančius subjektus, galima teigti, kad konflikte dalyvauja dvi valstybės ir separatistinis Pietų Osetijos judėjimas, todėl tolimesnė konflikto analizė yra tikslinga būtent pagal tarptautinio ginkluotojo konflikto požymius.

Tam, kad būtų galima teigti, jog įvyko tarptautinis ginkluotasis konfliktas, remiantis Tarptautinio Tribunolo Jugoslavijai praktika, reikalinga, kad bent viena iš konflikto šalių panaudotų ginkluotąsias pajėgas⁷², taip pat tarptautinio ginkluotojo konflikto padėtį gali sukelti tik valstybės tik valstybės organų vykdytas ar sankcionuotas jėgos panaudojimas, o nagrinėjamu atveju visos konflikto šalys ėmėsi ginkluotosios jėgos, kuri buvo sankcionuota kiekvienos valstybės valdžios organų.

Kadangi buvo užimta dalis Gruzijos teritorijos, tikslinga panagrinėti šią situaciją ir pagal okupacijos sąlygas. Kaip jau minėta, atsitraukiantys Gruzijos kariai buvo sekami Rusijos karių, verždamiesi už Pietų Osetijos administruojamos teritorijos, gilyn į Gruzijos teritoriją. Tuo pačiu buvo užimtos tam tikros svarbios lokacijos, įskaitant ir Gorio miestą. Goryje, pranešta, jog Rusijos kariai sunaikino instaliacijas ir kareivines vietinėje karinėje bazėje. Pagal 1907 m. Hagos sąvado 42 straipsnį, teritorija laikoma okupuota, kai ji yra užimta prieš karius ir prieš karius joje vykdo veiksmingą kontrolę⁷³. Nagrinėjamoju atveju, pažymėtina, kad Gruzijos teritorija buvo užimta prieš karius, taigi egzistuoja pirmasis požymis, tačiau nežinia ar galima teigti, kad Rusijos kariuomenė užimtoje vietoje vykdė veiksmingą kontrolę. Pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo

⁷⁰ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

⁷¹ BRYZA, M., Deputy Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs. Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission). Washington DC, 2008. Prieiga per internetą: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/109468.htm>>.

⁷² 1995 m. spalio 2 d., Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Jugoslavijai sprendimas Prosecutor v. D. Tadic. Prieiga per internetą: <<https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-sj970714e.pdf>>.

⁷³ 1907 m. spalio 18 d. IV Hagos konvencija dėl sausumos karo įstatymų ir papročių (36 Sat. 2277)

suformuotą praktiką byloje Kongas prieš Uganda, kad okupacijos fakto nepaneigia tai, kad okupantų pajėgos buvo dislokuotos tik tam tikrose vietose, be to nebuvo įsteigta oficiali karinė valdžia ar okupacinė administracija⁷⁴.

Apibendrinant nagrinėjamą situaciją, tarp Rusijos ir Gruzijos kilo tarptautinis ginkluotas konfliktas. Iš esmės konfliktas turi galias istorines ištakas, kurių kulminacija įvyko Gruzijai siekiant atkurti savo teritorinį suverenitetą, ko pasekoje, Rusijos kariniai daliniai įžengė į Gruzijos teritoriją, peržengė Pietų Osetijos administruojamą teritoriją ir okupavo dalį Gruzijos teritorijos.

2.3. Rusijos veiksmai Ukrainoje kaip tarptautinio ginkluotojo konflikto atvejis

Aptarus pirmąjį šio darbo analizuotiną konfliktą tarp Gruzijos ir Rusijos, tikslinga toliau analizuoti antrosios situacijos, susiklosčiusios tarp Rusijos ir Ukrainos, teisinius ypatumus.

Pirmiausia, reikalinga nustatyti koks konfliktas kilo Ukrainoje. Šiuo atveju Ukrainoje prasidėję neramumai, pavadinti Euromaidanu, negali būti vertinami kaip netarptautinis ginkluotasis konfliktas. Nors Ukrainos valdžios institucijos protestuotojų atžvilgiu vykdė represijų ir smurto politiką, dėl kurios daug asmenų patyrė sužalojimus, taip pat buvo mirčių, tačiau pati situacija neatitinka Tadic byloje suformuluotų netarptautinio ginkluoto konflikto organizuotumo ir intensyvumo kriterijų, skirtų atskirti ginkluotuosius konfliktus nuo trumpalaikių sukilimų, banditizmo ar teroristinių veiksmų, todėl plačiau šį klausimą nagrinėti nėra prasminga, todėl toliau situacija bus vertinama pagal tarptautinio ginkluotojo konflikto požymius.

Siekiant nustatyti, ar įvyko tarptautinis ginkluotasis konfliktas, taikomas 1949 metų Ženevos konvencijų bendrasis 2 straipsnis, pagal kurį, Konvencija taikoma visais atvejais, kai skelbiamas karas arba kyla koks nors kitas ginkluotas dviejų arba kelių aukštųjų susitariančiųjų šalių konfliktas, net jei viena iš jų karo nepripažįsta. Konvencija taip pat taikoma visais atvejais, kai okupuojama visa aukštosios susitariančiosios šalies teritorija arba jos dalis, net jei okupacijai nesipriešinama ginklu⁷⁵.

Tarptautinio Baudžiamojo Teismo 2016 m. ataskaitoje pažymima, kad Krymo kontrolės perėmimas įvyko, iš esmės, be apsikeitimo ugnimi, o Rusijos karinis personalas buvo panaudotas įvesti kontrolei Krymo teritorijoje⁷⁶. Kaip teigia J. Žilinskas, galima

⁷⁴ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016

⁷⁵ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. (Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1905);

⁷⁶ The Office of the Prosecutor. 2016 m. lapkričio 14 d. Report on Preliminary Examination Activities [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf>.

padėtis, kai viena valstybė panaudoja ginkluotąsias pajėgas, o antroji nespėja to padaryti, bet tarptautinio ginkluotojo konflikto konstatavimas dėl to nesikeičia⁷⁷. Taigi, aplinkybė, kad Krymo kontrolė buvo perimta iš esmės be apsikeitimo ugnimi jokia apimti neeliminuoja galimybės vertinti šį konfliktą kaip tarptautinį ginkluotąjį.

Be to, taip pat šį konfliktą įvertino ir Tarptautinis Baudžiamasis Teismas, kuris, atsižvelgdamas į prieinamą informaciją, konstatavo, kad susiklosčiusi situacija sudaro tarptautinį ginkluotąjį konfliktą tarp Ukrainos ir Rusijos. Šis konfliktas prasidėjo vėliausiai 2014 m. vasario 26 d. Rusijai dislokavus savo ginkluotųjų pajėgų narius, siekiant užimti Ukrainos teritorijos dalis be Ukrainos sutikimo⁷⁸.

Kadangi buvo užimta dalis Ukrainos teritorijos, tikslinga panagrinėti šią situaciją ir pagal okupacijos sąlygas. Nagrinėjamoju atveju, egzistuoja abi okupacijos faktui nustatyti keliamos sąlygos – Krymo teritorija buvo užimta prieš karius, o neišvengiamai šioje vykdė veiksmingą kontrolę. Sąlygų egzistavimo faktas aptartinas detaliau. Visų pirma, Krymo pusiasalio teritorija yra užimta įvykus intervencijai į Ukrainos teritoriją, kurios suvereni Ukrainos valdžia teisiškai nepatvirtino, nepriklausomai nuo to ar pasipriešinimas buvo įveiktas ar jo nebuvo apskritai. Antra, okupuotoje teritorijoje okupantas gali veiksmingai kontroliuoti teritoriją, nors ji jam ir nepriklauso, kadangi buvo paleisti iki tol valdę Krymo ministras pirmininkas ir jo vyriausybė, o vietoj jų išrinkta naujoji marionetinė okupacinio režimo valdžia.

Taigi, apibendrinant susiklosčiusią situaciją, tarp Rusijos ir Ukrainos susiklostė tarptautinis ginkluotasis konfliktas. Tai parodo neteisėta Rusijos karių intervencija į Ukrainos suverenią teritoriją, kurios metu pasitelkiant karinius dalinius buvo perrinkta Krymo valdžia, į marionetinę vietos valdžią, užimta ir okupuota Ukrainai priklausanti teritorija.

2.4. Rusijos veiksmų Gruzijoje ir Ukrainoje palyginimas tarptautinio ginkluotojo konflikto sampratos atžvilgiu

Aptarus abu pagrindinius nagrinėjamus atvejus ginkluotųjų konfliktų kontekste, tikslinga juos ir palyginti tarpusavyje ir įvertinti jų panašumus bei skirtumus.

Pirmiausia, tiek Ukrainoje, tiek Gruzijoje, įvykių pradžia gali būti siejama su kiekvienos iš valstybių viduje kilusiais neramumais. Gruzijoje tokiais vidiniais neramumais laikytinas vykęs netarptautinis ginkluotasis konfliktas su Pietų Osetija, o

⁷⁷ ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016

⁷⁸ The Office of the Prosecutor. 2016 m. lapkričio 14 d. Report on Preliminary Examination Activities [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf>.

Ukrainoje - Euromaidano protestai, kurių, savo ruožtu, netarptautiniu ginkluotuoju konfliktu laikyti negalima. Kaip jau aptarta ankstesnėse darbo dalyse, abiejų valstybių konfliktai su Rusija klasifikuotini kaip tarptautiniai ginkluotieji konfliktai, tačiau atkreiptinas dėmesys, jog jų aplinkybės gana skirtingos.

Pažymėtina, kad Rusijos konflikto su Gruzija atvejis buvo ilgą laiką trukusių įvykių kulminacija, o pati intervencija kilo Gruzijai panaudojus jėgą savo teritorijoje, Pietų Osetijoje, kurios metu žuvo keli Rusijos taikdariai. Taigi, Rusija, remdamasi savigyna, prisijungė prie ginkluotojo konflikto. Rusijos kariai įžengė į Gruzijos teritoriją. Pietų Osetijoje tiek antžeminės, tiek oro pajėgos bei Juodosios Jūros flotilė pradėjo puolimus ir už Pietų Osetijos ribų. Gruzijos kariams atsitraukiant, juos toliau sekė Rusijos kariai, užimdami vis daugiau Gruzijos teritorijos. Pietų Osetijos kariniai būriai retkarčiais būdavo pastebimi besekantys Rusijos kariuomenę⁷⁹. Taigi, šių aplinkybių kontekste akivaizdu, kad tai yra pavyzdys situacijos, kai netarptautinis ginkluotas konfliktas savo ruožtu perauga į tarptautinį ginkluotąjį konfliktą, nes prie konflikto prisijungė šalis, laikytina tinkamu tarptautinio ginkluotojo konflikto subjektu – Rusija.

Ukrainoje susiklosčiusi situacija buvo kitokia, kadangi ilgalaikių netarptautinių konfliktų ten nebuvo. Nevyko ir kitokio pobūdžio netarptautiniai ginkluotieji konfliktai. Tiesa, šalyje vyko didelės apimties protestai – Euromaidanas – ir to išdavoje galima teigti, kad vidinė šalies situacija buvo gan destabilizuota ir chaotiška. Tačiau jokių būdu negalima šių vidinių neramumų pagal jų apimtį ir pobūdį lyginti su ilgamete konfliktine situacija tarp Gruzijos ir Pietų Osetijos. Šio konflikto metu tarptautinio ginkluotojo konflikto subjekto – Rusijos – prisijungimas įvyko iš esmės iškart – vasario 26 d. Krymo pusiasalyje protestų metu žuvus dviem protestuotojams teigiama, kad jau tą pačią dieną pirmą kartą pastebėtas Rusijos arba prorusiškos kariuomenės atvykimas⁸⁰.

Taip pat atkreiptinas ir dėmesys, kad Rusijos komunikacija abiejų konfliktų atžvilgiu tarptautinei bendruomenei buvo itin skirtinga. Skirtingai nei Gruzijoje, Krymo atveju buvo stengiamasi kuo ilgiau nuslėpti jog pusiasalyje dalyvauja ir Rusijos kariai. Šį faktą, Rusijos prezidentas, viešai pripažino tik praėjus daugiau nei metams nuo konflikto pradžios. Iš esmės buvo bandoma aktyviais veiksmais nuslėpti esamo tarptautinio ginkluoto konflikto faktinę situaciją, pateikiant ją kaip vidinius neramumus bei uždarant Krymą nuo likusios Ukrainos. Kaip jau minėta anksčiau, Ukrainos kariams bei kitiems tarptautiniams stebėtojams buvo trukdoma patekti į Krymo pusiasalio teritoriją⁸¹. Tikslinga priminti, kad Kryme buvo bandoma sudaryti įspūdį, kad Rusijos intervencija į Ukrainos teritoriją buvo teisėta, pirmiausia buvo pakeista Krymo valdžia, tada buvo

⁷⁹ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_II1.pdf>.

⁸⁰ International Partnership for Human Rights. 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalga International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>>.

⁸¹ ibid.

pateikta peticija Rusijai, padėti užtikrinti taiką ir tvarką Kryme⁸². Taigi, Rusija vengė prisiimti atsakomybę pagal tarptautinės teisės normas.

Rusijos vengimo prisiimti atsakomybę kontekste taip pat svarbu pažymėti, kad abiejų konfliktų atžvilgiu vienu ar kitu būdu Rusija nepripažino pažeidusi tarptautinės teisės normų, nepaisant to, kad tarptautinės teisės mokslininkai bei politologai vienareikšmiškai dėl to sutinka (ypač Ukrainos konflikto atžvilgiu). Nors Rusija šių konfliktų atžvilgiu taikė skirtingas teises gynybos strategijas (konflikto Gruzijoje atžvilgiu Rusija teigė, kad tai buvo savigny, o konflikto Ukrainoje atžvilgiu apskritai ilgą laiką teigta, kad Rusija konflikte nedalyvavo jokia apimtimi), remiantis doktrinoje pateiktais ginkluotojo konflikto aiškinimais, tai netrukdo daryti išvados, kad Rusija buvo šių tarptautinių ginkluotųjų konfliktų dalyvė bei minėtas gynybos teorijas paneigti. Visgi, tarptautinio ginkluotojo konflikto sampratos atžvilgiu šie gynybos strategijų skirtumai svarbūs tuo, kad konflikto Gruzijoje atveju Rusija iš esmės niekada neneigė tarptautinio ginkluotojo konflikto fakto, o Ukrainos atžvilgiu iš pradžių tai neigė.

Įvertinus abejas situacijas, kaip ginkluoto konflikto atvejus, reikia pastebėti, kad vienas iš pagrindinių jų požymių, kaip ir pažymėta byloje *Prosecutor v. D. Tadic* tai ginkluotos jėgos panaudojimas tarp valstybių⁸³. Su ginkluotu konfliktu taip pat glaudžiai susijęs jėgos draudimo principas, kuris įtvirtintas Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje, pagal kurį, visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais⁸⁴. Remiantis Dainiaus Žalimo šio straipsnio išaiškinimu, šį principą pažeidžia bet koks vienos valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitą valstybę, nepriklausomai nuo jėgos panaudojimo masto ir tikslų, nebent būtų įgyvendinama teisė į savigny ar veikama dalyvaujant Jungtinių Tautų saugumo operacijoje⁸⁵. Tolimesnis jėgos panaudojimo teisėtumo klausimas bus nagrinėjamas kitoje šio darbo dalyje analizuojant agresiją, tačiau taip pat, reikalinga pažymėti, kad remiantis Tarptautinio Teisingumo Teismo byloje Nikaragva prieš Jungtines Amerikos Valstijas, teigiama jog draudimas naudoti jėgą yra priskirtinas prie imperatyvių *ius cogens* normų⁸⁶. Atsižvelgiant į aukščiau aptartus Rusijos veiksmus tiek Ukrainoje, tiek Gruzijoje darytina išvada, jog Rusija nesilaikė imperatyvios tarptautinės teisės normos, draudimo naudoti jėgą.

⁸² INGELEVIČ-CITAK, M. Crimean conflict – from the perspectives of Russia, Ukraine, and public international law. *International and Comparative Law Review* 2:23-45.

⁸³ 1995 m. spalio 2 d., Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Jugoslavijai sprendimas *Prosecutor v. D. Tadic*. Prieiga per internetą: <<https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-sj970714e.pdf>>.

⁸⁴ 1945 m. birželio 16 d. Jungtinių Tautų Chartija. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160266?jfwid=q86m1vqoi>>

⁸⁵ LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016

⁸⁶ 1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. *Nicaragua v. United States of America*. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>>.

Vertinant abi situacijas per okupacijos požymius, galima daryti iš esmės vienareikšmišką išvadą, kad okupacija būdinga ir Ukrainos, ir Gruzijos konfliktams. Be to, abiejų konfliktų metu okupuotos teritorijos šiuos požymius atitinka ir šiandien, t. y. praėjus reikšmingam laiko tarpui po pagrindinių veiksmų konflikte.

Apibendrinant situacijas, susiklosčiusias tarp Gruzijos ir Rusijos bei tarp Rusijos ir Ukrainos, galime išvelgti ir panašumų, ir skirtumų. Pirmiausia, abu konfliktai yra klasifikuojami kaip tarptautiniai ginkluotieji konfliktai. Taip pat šie konfliktai kilę dėl teritorijų, kurios kažkada priklausė Sovietų Sąjungai, o vėliau buvo sutarčių pagrindu perleistos atitinkamai tiek Gruzijai, tiek Ukrainai. Pažymėtina, kad abiejų konfliktų atveju Rusija pasinaudojo Ukrainoje ir Gruzijoje vykstančiais vidiniais neramumais, kad įvestų savo karius į kitos šalies teritoriją, prisidengdami savigynos institutu ar siekiu apsaugoti savo piliečius užsienyje. Konfliktai tarpusavyje išsiskyrė tuo, kad Gruzijoje vykę pirminiai neramumai, peraugę į tarptautinį ginkluotąjį konfliktą, buvo netarptautiniai ginkluotieji konfliktai, kurie tęsėsi ilgą laiką, tuo tarpu Ukrainoje atitinkami vidiniai neramumai tikrai buvo, tačiau jų įvardinti ginkluotu konfliktu negalima. Taip pat, reikia pastebėti, jog skirtingai nei Gruzijos atveju, kai buvo pradėtas atviras puolimas ir įsiveržimas į Gruzijos teritoriją, Rusija ilgą laiką nepripažino, jog okupuojant Krymo pusiasalį dalyvavo rusų kariai.

3. RUSIJOS VEIKSMAI GRUZIJOJE IR UKRAINOJE KAIP AGRESIJOS ATVEJAI

3.1. Agresijos samprata pagal tarptautinę teisę

Prieš pradėdant analizuoti Rusijos veiksmus Gruzijos ir Ukrainos teritorijose, kaip agresijos atvejus, pirmiausia, tikslinga būtų apibrėžti pačią agresijos sampratą.

Remiantis profesoriaus S. Katuokos teigimu, žingsnis į priekį apibrėžiant agresijos sampratą buvo 1928 m. Briando-Kellogo paktas, uždraudęs agresyvius karus ir pasmerkęs karą kaip nacionalinės politikos priemonę⁸⁷. Pažymėtina, kad Rusija taip pat buvo viena iš Briando-Kellogo pakto dalyvių⁸⁸.

Pirmas ryškesnis bandymas pateikti agresijos apibrėžimą fiksuojamas 1933 m. Londono konvencijoje dėl agresijos. Šios konvencijos, taip pat agresijos apibrėžimo iniciatorė buvo Sovietų Sąjunga⁸⁹. Pagal šią konvenciją, agresorius tarptautiniame konflikte bus valstybė, kuri pirmoji atliks vieną iš konvencijoje numatytų veiksmų: 1) paskelbs karą prieš kitą valstybę; 2) valstybės karinių pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją, formaliai paskelbus karą arba nepaskelbus; 3) atlikus puolimą žemės, jūros ar oro pajėgoms, formaliai paskelbus ar nepaskelbus karo prieš kitos valstybės teritoriją, laivą ar orlaivį; 4) jūrinė kitos valstybės krantų ar uostų blokada; 5) suteiks pagalbą ginkluotiems būriams susiformavusiems jos teritorijoje, kurie įsiveržė į kitos valstybės teritoriją, arba atsisakymas, ar nepaisymas prašymo iš užpultos valstybės, imtis savo teritorijoje visų įmanomų veiksmų, kad tie būriai liktų be galimybės sulaukti pagalbos ar apsaugos⁹⁰.

1967 m. JTO iniciatyva buvo sudarytas Specialusis, susidedantis iš 35 valstybių atstovų, komitetas, kuriam buvo pavesta agresijos sampratą. Po gausių ir įvairių diskusijų, praėjus septyneriems metams, Specialus komitetas pateikė kompromisinį, tarptautinei bendrijai priimtina agresijos apibrėžimą, 1974 m. gruodžio 14 d. JTO Generalinė Asamblėja vienbalsiai priėmė rezoliuciją 3314 „Dėl agresijos apibrėžimo“. Ši rezoliucija, kaip teigia profesorius S. Katuoka, svarbi tuo, kad tai yra pirmasis oficialus JTO dokumentas, kuriame pateikta agresijos samprata, požymiai ir kartu patikslintas JTO įstatuose vartojamas agresijos terminas⁹¹.

Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje 3314 „Dėl agresijos apibrėžimo“ 1 straipsnyje agresija buvo įvardinta kaip „valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitos

⁸⁷ KATUOKA S., Agresijos samprata tarptautinėje teisėje. Jurisprudencija. 2006

⁸⁸ 1928 m. rugpjūčio 27 d. Briando – Kellogo paktas. Prieiga per internetą:

<https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp>.

⁸⁹ KATUOKA S., Agresijos samprata tarptautinėje teisėje. Jurisprudencija. 2006

⁹⁰ 1933 m. liepos 3 d. Konvencija dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą: <<http://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Convention-for-the-Definition-of-Aggression-1933.pdf>>.

⁹¹ KATUOKA S., Agresijos samprata tarptautinėje teisėje. Jurisprudencija. 2006

valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę“. Taip pat, 3 straipsnyje buvo pateiktas ir pavyzdinis sąrašas atvejų laikomų agresijos aktais: 1) vienos valstybės ginkluotųjų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją ar tos teritorijos užpuolimas ar bet kokia karinė okupacija, nesvarbu kiek laiko trunkanti, kilusi dėl tokio užpuolimo ar įsiveržimo ar bet kokios aneksijos panaudojant jėgą prieš kitą valstybę ar jos dalį; 2) vienos valstybės teritorijos bombardavimas kitos valstybės ginkluotųjų pajėgų ar bet kokių kitų ginklų panaudojimas prieš kitos valstybės teritoriją; 3) pakrančių ar uostų blokada; 4) ginkluotųjų pajėgų panaudojimas prieš kitos valstybės sausumo, oro, jūrų pajėgas; 5) ginkluotųjų pajėgų, esančių kitos valstybės teritorijoje susitarimo pagrindu, panaudojimas pažeidžiant susitarimo sąlygas ar jų buvimo pratęsimas toje teritorijoje, pasibaigus to susitarimo galiojimo terminui; 6) valstybės veiksmai, kuriais sudaroma galimybė, jos teritorijoje, kitai valstybei atlikti agresijos aktą prieš trečiąją valstybę; 7) siuntimas ginkluotųjų burių, grupuočių, nereguliuojamųjų pajėgų, samdinių, kurie atliktų veiksmus kitos valstybės teritorijoje, kurie įgyvendina aktus minimus ankstesnėse šio straipsnio dalyse. Pažymėtina, kad šis sąrašas nėra baigtis ir Saugumo Taryba gali nustatyti ir kitokius aktus sudarančius agresiją⁹².

Profesorius S. Katuoka analizuodamas pateiktą bendrąją agresijos apibrėžimą išskiria tris agresiją kvalifikuojančius požymius: 1) agresija susijusi su ginkluotos jėgos panaudojimu; 2) agresijos atveju kėsiamasi į valstybės suverenitetą, teritorijos neliečiamumą, politinę nepriklausomybę; 3) formuluojant agresijos apibrėžimą svarbu nustatyti pirmumo panaudojant jėgą faktą⁹³. Ginkluotos jėgos panaudojimas jau buvo aptartas ankstesnėje darbo dalyje apie ginkluotus konfliktus. Tarptautinėje teisėje suverenitetas suprantamas kaip valstybės nepriklausomybė tiek šalies viduje, tiek santykiuose su kitomis valstybėmis. Apibūdinant valstybės suverenitetą tarptautinės teisės požiūriu paprastai cituojamas 1928 m. arbitražo sprendimas JAV ir Nyderlandų ginče dėl Palmos salų. Sprendime buvo pabrėžta, kad suverenitetas tarp valstybių visų pirma reiškia nepriklausomybę. Valstybės nepriklausomybė tam tikroje teritorijoje, kaip pažymi buvęs Teisingumo Teismo teisėjas X. Arecage, reiškia valstybės teisę šios teritorijos ribose savarankiškai įgyvendinti valstybės funkcijas, nepripažįstant jokių kitų valstybių kišimosi. Tai reikštų, kad pasiekusi nepriklausomybę valstybė yra suvereni ir suverenitetas yra jos nepriklausomybės garantas. Agresorius, ginkluota jėga pasikėsinęs į kitos valstybės suverenitetą, kelia grėsmę jos nepriklausomybei. Nustatant agresijos faktą labai svarbus pirmumo principas, kadangi nesivadovaujant šiuo principu, bet koks ginkluotos jėgos panaudojimas galėtų būti pateisinamas⁹⁴.

Svarbu paminėti ir Romos Baudžiamojo Teismo statutą, kuriame numatyta valstybės pareigūnų atsakomybė už pačius pavojingiausias nusikaltimus, keliančius didžiausią

⁹² 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą:

<https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf>.

⁹³ KATUOKA S., Agresijos samprata tarptautinėje teisėje. Jurisprudencija. 2006

⁹⁴ ibid.

grėsmę tarptautinei bendrijai bei jos pripažintoms vertybėms. Prie tokio pobūdžio nusikaltimų priskirtas ir agresijos nusikaltimas. Taip pat reikia pažymėti, kad Romos konferencijoje valstybėms nepavyko apibrėžti agresijos nusikaltimo. Tai padaryti turėjo Parengiamoji komisija. Ši komisija buvo įkurta 1999 m. ir turėjo parengti Teismo veiklai reikalingus dokumentus⁹⁵. Agresijos nusikaltimo apibrėžimas galiausiai buvo sutartas Kampaloje 2010 m. birželio 11 d. Šis apibrėžimas apibūdina pagrindinius nusikaltimo elementus, apibūdina asmenis, kurie gali būti laikomi atsakingais už tokio nusikaltimo įvykdymą ir išvardija įvairius atvejus, kurie gali būti klasifikuotini kaip agresija⁹⁶. Tačiau, vadovaujantis Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 15 bis straipsnio 2 ir 3 dalių nuostatomis, teismas gali vykdyti jurisdikciją tik dėl tų agresijos nusikaltimų, kurie buvo įvykdyti praėjus metams nuo tada, kai pakeitimus ratifikavo ar priėmė trisdešimt valstybių, Statuto Šalių. Taip pat, Teismas vykdo jurisdikciją agresijos nusikaltimo atžvilgiu pagal šį straipsnį, vadovaudamasis sprendimu, priimtu po 2017 m. sausio 1 d. tokia pat valstybių, Statuto Šalių, balsų dauguma, kokios reikalaujama Statuto pakeitimui priimti, o taip pat ir 121 straipsnio 5 dalimi, kurioje teigiama, kad bet kokie 5, 6, 7 ir 8 šio Statuto straipsnių pakeitimai ir papildymai įsigalioja tose valstybėse, Statuto Šalyse, kurios priima pakeitimą, praėjus metams po jų ratifikavimo ir priėmimo dokumentų deponavimo. Jeigu valstybės, Statuto Šalies, kuri nepriėmė pakeitimo, piliečiai padaro nusikaltimą, kuriam taikomas pakeitimas, arba toks nusikaltimas padaromas jos teritorijoje, Teismas nevykdo jurisdikcijos jų atžvilgiu.⁹⁷

Gruzija ratifikavo Romos Statutą 2003 m. rugsėjo 5 d. Todėl, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas turi jurisdikciją nagrinėti nusikaltimams išvardintiems Romos Statute, kurie buvo įvykdyti Gruzijos teritorijoje arba jos piliečių nuo 2003 m. gruodžio 1 d. Ukraina nėra Romos Statuto dalyvė, tačiau 2014 m. balandžio 17 d., Ukrainos vyriausybė pateikė deklaraciją, kuria priėmė Romos Statutą ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją dėl tariamai įvykdytų nusikaltimų jos teritorijoje nuo 2013 m. lapkričio 21 d. iki 2014 m. vasario 22 d., vėliau 2015 m. rugsėjo 8 d. Ukraina pateikė antrąją deklaraciją, kuria priėmė Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją nuo 2014 m. vasario 20 d., šį kartą neterminuotai. Taigi nors tiek Gruzija, tiek Ukraina priėmė teismo jurisdikciją, tačiau abu nagrinėjami konfliktai įvyko daug anksčiau nei Teismas įgavo galimybę vykdyti jurisdikciją dėl agresijos nusikaltimo, kadangi jurisdikcija dėl agresijos nusikaltimo buvo nukelta iki kol Statute bus apibrėžtas agresijos nusikaltimas. Dėl šios priežasties toliau nagrinėjamos situacijos nebus vertinamos pagal Romos Statuto 8 bis straipsnio nuostatas.

Jėgos draudimo principas įtvirtintas JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje, kurioje nustatyta valstybių pareiga susilaikyti nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo „tiek prieš

⁹⁵ *ibid.*

⁹⁶ GILLETT, M. *The Anatomy of International Crime: Aggression at the International Criminal Court* 2013. Prieiga per internetą: < https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2209687>.

⁹⁷ 1998 m. liepos 17 d. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas. Prieiga per internetą: < <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>>.

kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kurio kitu būdu nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“. Pagal dominuojantį aiškinimą, ši principą pažeidžia bet koks vienos valstybės ginkluotosios jėgos panaudojimas prieš kitą valstybę, nepriklausomai nuo jėgos naudojimo masto ir tikslų, nebent būtų įgyvendinama teisė į savigyną ar veikiama dalyvaujant JT Saugumo Tarybos sankcionuotoje kolektyvinio saugumo operacijoje. Pažymėtina, kad draudimas neteisėtai naudoti ginkluotąją jėgą valstybių tarpusavio santykiuose priskiriamas prie imperatyvių, t. y. ius cogens normų, kurių turi būti laikomasi be jokių išlygų. Draudimo naudoti jėgą turinys yra glaudžiai susijęs su „agresijos“ ir „ginkluoto užpuolimo“ sąvokomis. Jėgos panaudojimo sąvoka yra plačiausia, apimanti ne tik tiesioginį, bet ir netiesioginį ginkluotos jėgos panaudojimą. Tačiau ne kiekvienas jėgos panaudojimo atvejis prilygsta agresijai, kuri yra „rimčiausia ir pavojingiausia neteisėto jėgos panaudojimo forma“⁹⁸.

Pagal Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnio nuostatas, jokia Chartijos nuostata neriboja prigimtinės teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas, tol, kol Saugumo Taryba nesiima būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti. Valstybės narės nedelsdamos praneša Saugumo Tarybai apie priemones, kurių jos ėmėsi, įgyvendindamos šią savigynos teisę, ir kurios jokia būdu nedaro įtakos Saugumo Tarybos įgaliojimams bei atsakomybei pagal šią Chartiją bet kuriuo metu imtis veiksmų, kurie, jos manymu, yra reikalingi tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti⁹⁹. Tačiau ne kiekvienu atveju jėgos panaudojimas teisinantis savigyna yra teisėtas. Tarptautinis Teisingumo Teismas, savo praktikoje, pažymi, kad norint nustatyti ar jėgos panaudojimas buvo teisėtas, reikia nustatyti ar jis atitinka savigynos kriterijus – būtinumą ir proporcingumą¹⁰⁰. Būtinumo kriterijus reiškia, kad konfliktas nebegali būti išspręstas taikiomis priemonėmis. Egzistuoja nuomonė, kad situacija, kurioje, be jokios abejonės, jokios kitos priemonės nepadės išvengti priešo puolimo, taip pat patvirtina būtinumą, pavyzdžiui situacijos, kurios kelia tiesioginę grėsmę tolimesniam valstybės išgyvenimui, kai kitomis priemonėmis, išskyrus jėgos panaudojimą, nebegalima pakeisti esamos situacijos. Būtinumo sąlyga reikalauja, kad egzistuotų aplinkybės dėl kurių ginkluotas užpuolimas yra neišvengiamas ir reikalingas atsakas. Taigi jėgos panaudojimas savigynos tikslais turėtų būti kaip atsakas į realią grėsmę valstybės išlikimui¹⁰¹. Proporcingumo principas reiškia tai, kad jėgos panaudojimas privalo būti apribotas tiktaip puolimo, nuo kurio valstybė ginasi, neutralizavimu ir nutraukimu. Proporcingumo principas reikalauja ne tik užtikrinti

⁹⁸ LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p.

⁹⁹ 1945 m. birželio 16 d. Jungtinių Tautų Chartija. Prieiga per internetą: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160266?jfwid=q86m1vqoi>; >

¹⁰⁰ 2003 m. lapkričio 6 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Islamic Republic of Iran v. United States of America. Prieiga per internetą: < <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> >

¹⁰¹ UPENIECE, V. Conditions for the lawful exercise of the right of self-defence in international law, 2018. Prieiga per internetą: < https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2018/01/shsconf_shw2018_01008/shsconf_shw2018_01008.html >.

pusiausvyrą tarp padarytos žalos ir atsakomųjų priemonių, bet ir užtikrinti, kad atsakomosios priemonės neviršytų neteisėtais veiksmais padarytos žalos, bet ir priversti pažeidėją nutraukti neteisėtą elgesį. Pats principas nereikalauja, kad ginklai kurie buvo panaudoti gynybai būtų identiški tiems, kurie buvo naudojami puolimui¹⁰². Tarptautinės teisės doktrinoje egzistuoja ir trečiasis savigynos kriterijus – neatidėliotinumumas. Pagal šį kriterijų savigyna galima tik tokiose situacijose, kuriose poreikis pradėti atsakomuosius veiksmus yra neatidėliotinas ir nėra laiko jiems svarstyti. Kaip neišvengiamo užpuolimo pavyzdžiai pateikiamos situacijos: ginkluotųjų pajėgų didinimas, ginklavimasis, pareiškimai apie ketinimą pradėti karą, bei kitokie veiksmai, kurie gali būti laikomi ketinimais pradėti puolimą netolimoje ateityje.

Aptarus agresijos sampratą, galima pradėti analizuoti pagrindinį šio darbo klausimą, t. y. ar Rusijos veiksmai Gruzijos ir Ukrainos teritorijose gali būti vertinami kaip agresijos aktai pagal tarptautinės teisės normas.

3.2. Rusijos veiksmai Gruzijoje kaip agresijos atvejis pagal tarptautinę teisę

Pirmasis galimos agresijos atvejis nagrinėjamas šiame darbe yra situacija kilusi tarp Rusijos ir Gruzijos. Atsižvelgiant į anksčiau aptartas situacijos faktines aplinkybes tiek Rusija, tiek Gruzija viena kitą kaltina pradėjus agresiją. Faktų paieškos misija, pateikė abiejų šalių paaiškinimus dėl susiklosčiusios situacijos. Gruzija teigė, kad Rusija surengė didelės apimties puolimą ir invaziją į Gruzijos teritoriją. Taip pat pažymėjo, jog jėgos panaudojimas šioje situacijoje nebuvo teisėtas pagal tarptautinės teisės normas, tuo pačiu pažeidė Gruzijos politinę nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, pagal Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalį. Rusijos požiūris į šią situaciją buvo kitoks. Rusija teigė, kad agresijos aktą įvykdė Gruzija prieš taikią Pietų Osetijos populiaciją ir Rusijos taikdarius, todėl Rusija neturėjo kito pasirinkimo, kaip tik pasinaudoti savo prigimtinė teise imtis individualios savigynos pagal Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnį¹⁰³.

Siekiant kvalifikuoti valstybės veiksmus kaip agresiją, reikšmingos bus Generalinės Asamblėjos rezoliucija 3314 „Dėl agresijos apibrėžimo“ ir Jungtinių Tautų Chartija. Remiantis Generalinės Asamblėjos rezoliucija „Dėl agresijos apibrėžimo“, kurios 1 straipsnis teigia, kad agresija yra valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę arba bet kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų Chartija, kaip nustatoma šiame apibrėžime¹⁰⁴. Taigi norint nustatyti ar valstybės veiksmai gali būti laikomi agresija,

¹⁰² ibid.

¹⁰³ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

¹⁰⁴ 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą: <https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf>.

reikalinga nustatyti ar buvo panaudota jėga, kokia buvo jėgos panaudojimo priežastis ir ar ji suderinama su Jungtinių Tautų Chartija. Taip pat svarbūs ir rezoliucijos 2 ir 3 straipsniai. Kuriuose numatomi jėgos panaudojimo pirmumas, kaip agresijos įrodymas bei sąrašas situacijų, kurios priskiriamos agresijai. Jungtinių Tautų Chartijos analizuotini 2 straipsnis klausimams susijusiems su jėgos panaudojimu ir 51 straipsnis klausimams susijusiems su savigyna.

Pirmiausia aptartinas Gruzijos jėgos panaudojimo klausimas. Atsižvelgiant į rezoliucijos „dėl agresijos apibrėžimo“ 1 straipsnį, tam, kad valstybės veiksmai būtų pripažinti agresija, jėgos panaudojimas turi būti nukreiptas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą ar politinį neliečiamumą. Pažymėtina, kad Pietų Osetijos teritorija yra Gruzijos teritorijos dalis, o pats ginkluotas konfliktas vyko išimtinai tik Gruzijos valstybės teritorijos viduje. Taigi Gruzija panaudojo jėgą prieš darinį, kuris nėra valstybė, formaliai priklausanti Gruzijos teritorijai, todėl neturinti nei suvereniteto nei nepriklausomybės. Pagal Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalį, jėgos panaudojimas yra draudžiamas jeigu jis yra nukreiptas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį neliečiamumą arba politinę nepriklausomybę arba jei tai nėra suderinama su Jungtinių Tautų Chartija. Valstybei iš esmės nėra draudžiama naudoti ginkluotą jėgą vidiniuose konfliktuose pilietinio karo metu ar prieš teritoriją kariaujančią dėl secesijos¹⁰⁵. Taigi lieka nustatyti ar šis jėgos panaudojimas yra suderinamas su Jungtinių Tautų Chartija. Tam yra svarbūs 1992 m. birželio 24 d. Sočio susitarimas¹⁰⁶ ir 1994 m. spalio 31 d. Sočio susitarimo papildymas¹⁰⁷. Kuriuose buvo patvirtintas įsipareigojimas laikytis Jungtinių Tautų Chartijos principų. Pažymėtina, kad šie susitarimai pasirašyti tik tarp Rusijos ir Gruzijos. Taigi nors jėga panaudota ir savo vidaus teritorijoje, ne prieš kitą valstybę, tačiau Gruzija buvo įsipareigojus laikytis jėgos nenaudojimo principo ir spręsti konfliktus taikiu būdu, vadovaujantis Chartija.

Toliau analizuotinas klausimas ar Gruzijos jėgos panaudojimas Pietų Osetijoje gali būti laikomas teisėtu. Gruzija rėmėsi savigynos institutu siekdama pateisinti savo veiksams. Savigyna yra išimtis leidžianti panaudoti jėgą atsižvelgiant į tai ar egzistuoja minėti savigynos kriterijai: neatidėliotinumumas, būtinumas ir proporcingumas. Tačiau pirmiausia reikėtų nustatyti ar iš Pietų Osetijos pusės vykdyti ginkluoti veiksmai gali būti laikomi ginkluotu užpuolimu ir pateisinti savigyną Chartijos 51 straipsnio prasme. Rezoliucija 3314 gali būti laikoma pavyzdžiu apibrėžiant ginkluotą užpuolimą. Nors ginkluotam užpuolimui keliami aukštesni reikalavimai ir ne kiekvienas agresijos aktas gali būti laikomas ginkluotu užpuolimu, tačiau valstybės dažnai remdavosi šia rezoliucija

¹⁰⁵ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

¹⁰⁶ 1992 m. birželio 24 d. Agreement on Principles of Settlement of the Georgian -Ossetian Conflict. Prieiga per internetą: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE%20RU_920624_AgreemenOnPrinciplesOfSettlementGeorgianOssetianConflict.pdf>.

¹⁰⁷ 1994 m. spalio 31 d. Agreement on Further Development of Georgian-Ossetian Peaceful Settlement Process and on Joint Control Commission. Prieiga per internetą: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE_941031_AgreementFurtherDevelopment.pdf>.

siekdamos nustatyti ginkluoto užpuolimo faktą. Tarptautinis Teisingumo Teismas taip pat savo praktikoje vadovavosi šia rezoliucija siekdamos nustatyti ginkluoto užpuolimo faktą¹⁰⁸. Pietų Osetijos puolimus prieš Gruzijos kaimus būtų galima klasifikuoti kaip ekvivalentiškus Rezoliucijos 3314 3 straipsnio a punktui. Kadangi tos teritorijos nebuvo Pietų Osetijos kontroliuojamos teritorijos dalis, todėl gali būti laikomi, kaip kitos valstybės teritorijos užpuolimui prilygstantys veiksmai. Atsižvelgus į tai, kad šių užpuolimų metu buvo pasinaudota sunkiąja artilerija, todėl šie veiksmai gali būti laikomi atitinkantys ir Rezoliucijos 3314 3 straipsnio b punktą, kaip kitos valstybės teritorijos bombardavimas¹⁰⁹. Taigi, remiantis šiomis aplinkybėmis galima teigti jog ginkluotas užpuolimas vis dėlto įvyko ir pagrindas Gruzijai naudoti savigyną atsirado.

Kitas vertintinas klausimas ar Gruzijos savigyna atitiko jai keliamus reikalavimus. Derėtų paminėti, kad Gruzija, kaip reikalaujama pagal Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnį pranešė Saugumo Tarybai apie konfliktą bei tai, kad ėmėsi savigynos. Labai svarbu, kad savigynos tikslais naudojama jėga būtų būtina, neuždelsta ir proporcinga, kadangi priešingu atveju menkiausias pasienio incidentas galėtų tapti pagrindu pradėti karo veiksmams¹¹⁰. Neatidėliotinumą Gruzijos veiksmuose atitiko keliamus reikalavimus, kadangi Pietų Osetijos puolimai prieš Gruzijos policiją ir taikdarius prasidėjo rugpjūčio mėnesį ir buvo tęstiniai bei vis dar vyko prasidėjus Gruzijos karinei operacijai. Būtinumo ir proporcingumo kriterijai dažnai persipina ir dažniausiai yra vertinami kartu. Vertinant Gruzijos gynybą proporcingumo ir būtinumo kontekste galima teigti jog veiksmai, kurių imtasi reaguojant į Pietų Osetijos veiksmus iki rugpjūčio 7 dienos buvo galima vertinti kaip būtinąjį minimumą siekiant atremti puolimus. Tačiau, rugpjūčio 7 dienos vakaro puolimas Cchinvalyje viršijo tai, kas būtina, bei buvo daug didesnio masto nei iki tol vykę susirėmimai, todėl nelaikytini proporcingu atsaku į Pietų Osetijos veiksmus¹¹¹. Nustačius, kad Gruzijos veiksmai viršijo tai, kas būtina savigynos tikslams pasiekti ir neatitinka savigynai keliamų reikalavimų, todėl gali būti laikytini agresijos aktu.

Toliau aptartini Rusijos veiksmai, kaip agresijos atvejais Gruzijos teritorijoje. Rusija dalyvavo konflikte keliais būdais. Pirmiausia, rusų taikdariai buvo dislokuoti Pietų Osetijoje, 1992 metų Sočio susitarimo pagrindu. Antra, Rusijos reguliariosios pajėgos dalyvavo kovos veiksmuose Pietų Osetijoje, Abchazijoje ir kitose Gruzijos teritorijose. Taip pat, Rusija palaikė Abchazijos ir Pietų Osetijos pajėgas jas treniruodama, ginkluodama, finansuodama ir palaikydama¹¹². Pažymėtina, kad Gruzija nenaudojo jėgos prieš Rusijos pajėgas Rusijos teritorijoje, konfliktas vyko išimtinai Gruzijos teritorijoje,

¹⁰⁸ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

¹⁰⁹ ibid.

¹¹⁰ AKEHURST, M., MALANCZUK, P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas (vertė PAKSAS, A.). Vilnius: Eugrimas, 2000.

¹¹¹ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

¹¹² ibid.

taip pat, neįmanoma tiksliai nustatyti ar Gruzijos pajėgos iš viso puolė Rusijos taikdarius. Tačiau faktą, kad Rusija panaudojo jėgą Gruzijos teritorijoje nuginčyti būtų sudėtinga. Vadovaujantis Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalimi, Rusijos veiksmai Gruzijos teritorijoje 2008 metų rugpjūtį kvalifikuotini kaip jėgos panaudojimas ir prieštarauja Chartijos nuostatomis.

Rusijos Federacija teigė, kad Rusija turėjo imtis karinės jėgos savigynos tikslais, siekiant apginti savo taikdarius, esančius Gruzijos teritorijoje. Kaip jau buvo nagrinėta anksčiau, Gruzijos veiksmai Cchinvalyje negalėjo būti laikomi proporcinga savigyňa, todėl egzistuoja pagrindas nagrinėti Rusijos veiksams, kaip savigyňa. Pagal Rusijos pateiktus pasisakymus Saugumo Tarybai, Gruzijos ginkluotosios pajėgos naudojo sunkiąją karinę techniką, kuri buvo tiesiogiai nutaikyta prieš Rusijos taikdarius. Taip pat, anot Rusijos, buvo puolamos ir užiminėjamos bazės, kuriose gyveno jų taikdariai. Pasitvirtinus šiems kaltinimams, tokie Gruzijos veiksmai atitiktų bent minimalius reikalavimus keliamus ginkluotam užpuolimui Chartijos 51 straipsnio prasme. Tokiu atveju Gruzija nebūtų galėjusi pateisinti savo veiksmų ir Rusijos veiksmai galėtų būti pateisinami remiantis savigynos institutu, jei jie atitiktų savigyňa keliamus kriterijus¹¹³.

Kad Rusijos veiksmai galėtų būti pateisinami kaip savigyňa, reikia nustatyti ar jie buvo būtini ir proporcingi. Pažymėtina, kad šioje situacijoje Rusijos savigyňa kilo ne dėl puolimo prieš Rusijos teritorinį vientisumą ar politinę nepriklausomybę, bet prieš taikdarius esančius Gruzijos teritorijoje. Tačiau užpuolimas, suteikiantis teisę į savigyňa, nebūtinai turi būti nukreiptas prieš valstybės teritoriją¹¹⁴. Analizuojant savigynos kriterijus, pastebėtina, kad vertinant būtinumą panaudoti jėgą, Rusija galėjo tiesiog atitraukti savo taikdarius ir išvengti bereikalingo jėgos panaudojimo. Pats jėgos panaudojimas galėtų būti vertinamas, kaip proporcingas, jei būtų apsiribota puolimo sustabdymu. Tačiau Rusijos karinis atsakas buvo didesnio masto nei buvo būtina. Nepaisant to, Rusijos kariai įsiveržė giliau į Gruzijos teritoriją, už Pietų Osetijos ribų, nukreipdami puolimą prieš Gruzijos karinius objektus¹¹⁵. Nors Rusija tam tikra apimtimi galėjo ginti savo taikdarius esančius Gruzijos teritorijoje, ir tai būtų buvę galima pateisinti, kaip savigyňa. Tačiau tolimesni Rusijos veiksmai, už Pietų Osetijos ribų, negali būti pateisinami remiantis savigyňa.

Apibendrinant Rusijos veiksmus galima teigti, kad Rusija viršijo tai, kas reikalinga ir buvo akivaizdžiai neproporcingi, kaip teigia Michael Akehurst, leistinas jėgos panaudojimas pagal Chartijos 51 straipsnį yra ribojamas būtinuoju minimumu, reikalingu užpuolimui atremti, nes kerštas ir baudžiamosios priemonės yra draudžiamas¹¹⁶. Rusijos

¹¹³ *ibid.*

¹¹⁴ AKEHURST, M., MALANCZUK, P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas (vertė PAKSAS, A.). Vilnius: Eugrimas, 2000

¹¹⁵ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_III.pdf>.

¹¹⁶ AKEHURST, M., MALANCZUK, P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas (vertė PAKSAS, A.). Vilnius: Eugrimas, 2000

veiksmai galėtų būti laikomi proporcinga priemone tol kol buvo bandoma apsaugoti taikdarius, tačiau nuo to momento, kai buvo peržengtos Pietų Osetijos administruojamos ribos ir pradėtas puolimas Gruzijos vidaus teritorijoje už Pietų Osetijos ribų, Rusijos veiksmai turi būti laikomi Chartijos 2 straipsnio 4 dalies pažeidimu. Taip pat šiuos Rusijos veiksmus galima vertinti pagal Rezoliuciją 3314 ir atitinkantys jos 3 straipsnio a, b ir d dalis ir kvalifikuotini kaip agresijos aktas.

3.3. Rusijos veiksmai Ukrainoje kaip agresijos atvejis pagal tarptautinę teisę

Antrasis galimos agresijos atvejis nagrinėjamas šiame darbe, tai situacija kilusi tarp Rusijos ir Ukrainos 2014 metais dėl Krymo pusiasalio. Siekiant įvertinti agresijos buvimo ar nebuvimo faktą Rusijos veiksmuose reikšmingiausi dokumentai bus Jungtinių Tautų Chartija ir Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija „Dėl agresijos apibrėžimo“.

Jėgos draudimo principas įtvirtintas Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje, kurioje nustatyta valstybių pareiga susilaikyti nuo grasinimo jėga ar jos panaudojimo „tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais. Pagal dominuojantį aiškinimą, ši principą pažeidžia bet koks vienos valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitą valstybę, nepriklausomai nuo jėgos naudojimo masto ir tikslų, nebent būtų įgyvendinama teisė į savigyną ar veikiama dalyvaujant JT Saugumo Tarybos sankcionuotoje kolektyvinio saugumo operacijoje¹¹⁷. Jėgos panaudojimo faktas nustatytas ir analizuotas ankstesniame darbo skyriuje, analizuojant ginkluotojo konflikto atvejį.

Kaip jau minėta, agresijos apibrėžimas suformuluotas ir pateiktas 1974 m. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje „Dėl agresijos apibrėžimo“¹¹⁸. Pagal šį apibrėžimą agresija tai ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitos valstybės suverenitetą, teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę ar bet kuriuo kitu būdu nesuderinamu su Jungtinių Tautų Chartija. Taigi vertinant Rusijos veiksmus Ukrainoje pagal Rezoliucijos 1 straipsnį galima būtų teigti, kad Rusijos veiksmai gali atitikti visas sąlygas norint nustatyti agresijos faktą pagal šį apibrėžimą. Taip pat pažymėtina, kad Rezoliucijos 2 straipsnis nustato, kad pirmasis jėgos panaudojimas prieštaraujantis Chartijos nuostatoms yra *prima facie* agresijos įrodymas, jei tokių veiksmų nebus pateisinami¹¹⁹.

¹¹⁷ LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p.

¹¹⁸ 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą: <https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf>.

¹¹⁹ ibid.

Rusijos agresijos ir Krymo aneksijos klausimus išsamiai analizuoja Erika Leonaitė ir Dainius Žalimas straipsnyje „Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste“. Pagal šios rezoliucijos 3 straipsnio a punktą, agresija laikomas „valstybės ginkluotųjų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją ar jos užpuolimas, ar bet kokia karinė okupacija, net laikina, įvykdyta taip įsiveržus ar užpuolus, arba bet kokia kitos valstybės teritorijos ar jos dalies aneksija panaudojus jėgą“. Rusijos veiksmų Kryme atveju jėgos panaudojimas pasireiškė per Kryme dislokuotą Rusijos Federacijos Juodosios jūros laivyno ginkluotųjų pajėgų, taip pat specialiųjų pajėgų (įskaitant vadinamuosius „žaliuosius žmogeliukus“) vykdytas operacijas, kurių metu buvo užimtos valstybės institucijos, blokuojami Ukrainos kariniai daliniai, vykdoma pakrančių blokada ir sudarytos sąlygos organizuoti vadinamąjį referendumą tapusį aneksijos formalizavimo pretekstu. Pažymėtina ir tai, kad veikiant kartu su vietos separatistais vykdytos operacijos, taip pat aneksijos įforminimo procesas, vyko galiojant Rusijos Federacijos Valstybės tarybos suteiktam leidimui panaudoti Rusijos ginkluotąsias pajėgas Ukrainos teritorijoje. Atsižvelgiant į tai, Krymo pusiasalio aneksija neabejotinai atitinka agresijos akto sampratą¹²⁰. Kalbant apie Krymo aneksiją, privaloma pažymėti ir Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo vaidmenį bandant įteisinti Krymo aneksiją Rusijoje. Tačiau remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo informaciniu pranešimu tarptautinė bendruomenė pasmerkė tokius Rusijos veiksmus ir vertino juos kaip Krymo okupaciją ir aneksiją bei kaip sunkų *ius cogens* normų pažeidimą¹²¹.

Kvalifikuojant Rusijos Federacijos veiksmus kaip agresiją aktualūs ir rezoliucijos „Dėl agresijos apibrėžimo“ 3 straipsnio c ir e punktai. Pagal šio straipsnio c punktą agresijos aktu laikoma „valstybės ginkluotosiomis pajėgomis įvykdyta kitos valstybės uostų ar pakrančių blokada“, o pagal e punktą – „vienos valstybės ginkluotųjų pajėgų, dislokuotų kitos valstybės teritorijoje pagal susitarimą su šia kita jas priimančia valstybe, panaudojimas pažeidžiant šiame sutarime nustatytas sąlygas ar jų buvimo pratęsimas šioje teritorijoje pasibaigus susitarimui“. Rusijos Federacijos Juodosios Jūros laivynas Kryme buvo dislokuotas 1997 m. sudarytų ir 1999 m. įsigaliojusių Rusijos Federacijos ir Ukrainos susitarimų pagrindu. Pagal susitarimo dėl Rusijos Federacijos Juodosios jūros laivyno statuso buvimo Ukrainos teritorijoje sąlygų 6 straipsnio 1 dalį, Rusijos kariniai daliniai privalėjo „gerbti Ukrainos suverenitetą, laikytis jos įstatymų ir nesikišti į Ukrainos vidaus reikalus“. Be to, pagal šio susitarimo 15 straipsnio 5 dalį, karinių vienetų judėjimas, susijęs su jų veiksmis ne dislokacijos vietose, turėjo būti vykdomas suderinus su kompetentingais Ukrainos organais. Nekyla abejonių, kad šių pajėgų panaudojimas užimant strateginius objektus, blokuojant Ukrainos pajėgas ir uostus, iš esmės pažeidė sutartas Rusijos Federacijos pajėgų buvimo Ukrainos teritorijoje sąlygas (pvz., 2014 m.

¹²⁰ LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Informacinis pranešimas. Apie Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo ir jo pirmininko Valerijaus Zorkino vaidmenį aneksuojant Krymą. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2020/03/rf-kt-vaidmuo-aneksuojant-kryma_lt.pdf>.

vasario mėn. buvo užblokuota Balaklavos įlankos pasienio kontrolės įgula ir užimtas Belbeko oro uostas, 2014 m. kovo 5 d. Juodosios jūros laivyno pajėgos paskandino laivą Donuzlavo ežere, taip užblokuodamas laivakelį Novoozernės bazėje dislokuotiems Ukrainos karo laivams)¹²².

Apžvelgus Rusijos veiksmus jėgos panaudojimo ir agresijos kontekste reikia nustatyti ar šie veiksmai gali būti laikomi pateisinamais. 2014 m. kovo 1 d. Autonominė Krymo Respublika pateikė peticiją Rusijos valdžios institucijoms su prašymu padėti užtikrinti taiką ir tvarką Kryme. Tą pačią dieną Rusijos parlamentas suteikė prezidentui Putinui teisę panaudoti Rusijos karines pajėgas Ukrainoje. Tai buvo teisinama susidariusia nepaprasta situacija dėl kurios kilo grėsmė Rusijos piliečių bei karių, esančių Ukrainos teritorijoje gyvybėms¹²³.

Anot Michael Akehurtz, daugumos valstybių ir autorių nuomone, užsienyje gyvenančių valstybės piliečių užpuolimai nesuteikia teisės šiai valstybei, kad apgintų savo piliečius, panaudoti jėgą be užsienio vyriausybės sutikimo. Tarptautinėje teisėje, tokiais atvejais pripažinus ginkluotos jėgos teisėtumą, suteiktų pranašumą galingoms valstybėms, galinčioms vykdyti tokias operacijas, ir pretenzijos ginti savo piliečius užsienyje galėtų tapti pretekstu intervencijai¹²⁴.

Reikia pastebėti, kad Rusijos veiksmai Kryme sukėlė diskusijų, ar agresijos aktas gali būti įvykdytas be reikšmingų karinių susidūrimų ar realaus ginklų panaudojimo. Beje, į realių karinių susidūrimų būtinybę nustatant agresiją nurodė ir Vladimiras Putinas 2014 m. kovo 18 d. kreipimesi į Valstybės Dūmos ir Rusijos Federacijos tarybos narius, kuriame teigė negalintis „prisiminti nei vieno istorinio atvejo, kai intervencija būtų įvykusi neiššovus nė vieno šūvio ir be žmonių aukų“¹²⁵.

Šioje vietoje galima būtų pateikti, kaip pavyzdį, 1940 metų Lietuvos okupaciją ir aneksiją. Sovietų Sąjunga, okupuodama ir aneksuodama pateikė ultimatumą, kuriame Lietuva buvo kaltinama provokacijomis prieš rusų karius. Sovietų kariuomenė įžengė į Lietuvą 1940 m. birželio 15 d. užėmė strateginius centrus ir objektus. Taip buvo įvykdyta taiki okupacija, kuri yra prilyginama jėgos naudojimui. Reikia pažymėti ir tai, kad rezoliucijos 3314 3 straipsnio a punkte nurodoma, kad veiksmą kvalifikuoti kaip agresijos aktą, pakanka ir invazijos į kitos valstybės teritoriją ar bet kokios karinės okupacijos¹²⁶,

¹²² *ibid.*

¹²³ INGELEVIČ-CITAK, M. Crimean conflict – from the perspectives of Russia, Ukraine, and public international law. *International and Comparative Law Review* 2:23-45.

¹²⁴ AKEHURST, M., MALANCZUK, P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas (vertė PAKSAS, A.). Vilnius: Eugrimas, 2000

¹²⁵ LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p.

¹²⁶ 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą:

<https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf>.

tai yra ir taiki okupacija gali būti pripažinta agresijos aktu ir ginkluotas susirėmimas, kaip teigė Rusijos prezidentas, nėra privaloma sąlyga agresijai atsirasti.

Apibendrinant Rusijos veiksmus galima teigti, kad Rusijos veiksmų Ukrainoje niekaip negalima pateisinti pagal šiuo metu galiojančias tarptautinės teisės normas. Rusija pasinaudojo piliečių esančių užsienyje gynimu, bandydama pateisinti intervenciją į kitos valstybės teritoriją. Būtina paminėti, kad situacija susiklosčiusi Ukrainoje buvo ypatingai unikali, kadangi siekiant įteisinti Krymo okupaciją ir aneksiją buvo pasitelktas Rusijos Konstitucinis Teismas.

3.4. Rusijos agresijos Gruzijoje ir Ukrainoje panašumai ir skirtumai

Aptarus abu pagrindinius nagrinėjamus atvejus agresijos instituto kontekste, tikslinga juos ir palyginti tarpusavyje bei įvertinti jų panašumus ir skirtumus.

Pirmasis aspektas, pagal kurį galima palyginti šiuos konfliktus, tai atitiktis agresijos sampratai. Primintina, kad tam, jog būtų galima kalbėti apie agresiją, turi būti panaudota vienos valstybės ginkluota jėga prieš kitos valstybės teritorinį vientisumą, suverenitetą ar politinį nepriklausomumą, kaip tai numatoma Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje „dėl agresijos apibrėžimo“¹²⁷. Pirmiausia reikalinga pastebėti jog abejuose atvejuose Rusijos veiksmuose galima pastebėti jėgos draudimo pažeidimus. Tačiau pats jėgos panaudojimas nagrinėjamuose atvejuose pasireiškė skirtingai. Gruzijoje, visų pirma buvo pažeistas jėgos draudimo principas numatytas Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje¹²⁸, tačiau tam tikra prasme, pirmoji šį principą pažeidė Gruzija panaudodama jėgą prieš Pietų Osetiją, viršijančią proporcingą savigyną, bei sutartinius išsipareigojimus pagal 1992 metų *Agreement on Principles of Settlement of the Georgian - Ossetian Conflict*¹²⁹ ir 1994 metų *Agreement on Further Development of Georgian-Ossetian Peaceful Settlement Process and on Joint Control Commission*¹³⁰. Po šių Gruzijos veiksmų Rusija, teigdama jog siekia apginti savo piliečius bei taikdarius esančius Gruzijos teritorijoje, taip pat bandė naudotis savigynos institutu pagal Jungtinių tautų Chartijos 51 straipsnį¹³¹, šie

¹²⁷ 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą:

<https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf>.

¹²⁸ 1945 m. birželio 16 d. Jungtinių Tautų Chartija. Prieiga per internetą:

<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160266?jfwid=q86m1vqoi>>

¹²⁹ 1992 m. birželio 24 d. *Agreement on Principles of Settlement of the Georgian - Ossetian Conflict*. Prieiga per internetą:

<https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE%20RU_920624_AgreemenOnPrinciplesOfSettlementGeorgianOssetianConflict.pdf>

¹³⁰ 1994 m. spalio 31 d. *Agreement on Further Development of Georgian-Ossetian Peaceful Settlement Process and on Joint Control Commission*. Prieiga per internetą:

<https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE_941031_AgreementFurtherDevelopment.pdf>

¹³¹ 1945 m. birželio 16 d. Jungtinių Tautų Chartija. Prieiga per internetą:

<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160266?jfwid=q86m1vqoi>>

Rusijos veiksmai, kaip nagrinėta aukščiau, taipogi buvo įvertinti, kaip viršijantys tai, kas būtina savigynos tikslams pasiekti, po kurių buvo įsiveržta ir užpulta Gruzijos teritorija, esanti už Pietų Osetijos ribų, ir vertintini kaip neteisėtas jėgos panaudojimas prieš kitos valstybės teritorinį vientisumą. Įvykiai Ukrainoje, jėgos draudimo klausimu lyginant su Gruzijos atveju buvo kardinaliai skirtingi tuo, kad Ukrainoje neįvyko valstybių ginkluotų pajėgų susirėmimas. Tačiau, atsižvelgiant į Dainiaus Žalimo ir Erikos Leonaitės straipsnyje pateiktą paaiškinimą, šį principą pažeidžia bet koks vienos valstybės ginkluotos jėgos panaudojimas prieš kitą valstybę, nepriklausomai nuo jėgos naudojimo masto ir tikslų¹³². Nors ginkluotas susirėmimas ir neįvyko, tačiau ginkluotųjų pajėgų dalyvavimas akivaizdus, pažymint, kad po šių veiksmų sekė Krymo aneksija, taip pat matomas ir panaudojimas prieš kitos valstybės teritorinį vientisumą, todėl galima teigti jog jėgos draudimo principas ir šiuo atveju buvo pažeistas. Todėl abiem atvejais galima konstatuoti agresijos fakto buvimą, pagal Generalinės Asamblėjos rezoliucijos „dėl agresijos sampratos“ 1 straipsnį¹³³.

Šiuos konfliktus taip pat galima palyginti ir pagal minėtos rezoliucijos 3 straipsnyje nustatytus atvejus, kada gali būti konstatuojamas agresijos aktas. Abiems konfliktas yra bendra 3 straipsnio a dalis¹³⁴, kadangi abejais atvejais, Rusijos ginkluotosios pajėgos įsiveržė tiek į Gruzijos, tiek į Ukrainos teritoriją, po kurių sekė karinė Gruzijos teritorijos dalies okupacija bei Ukrainos teritorijos dalies taiki okupacija ir aneksija. Tačiau, galime pastebėti ir skirtumų. Gruzijos konflikto metu tiktų rezoliucijos 3 straipsnio b ir d dalys¹³⁵. Vertinant b ir d dalis galima remtis tarptautinės faktų paieškos misijos pateiktais duomenimis, pagal kuriuos pažymima, jog Rusijos karinės pajėgos bombardavo taikinius Gruzijos teritorijoje, taip pat, misija pastebėjo, kad buvo atveju, kurių metu buvo taikomasi ne tik į karinius, bet ir į civilių objektus, šalia kurių nebuvo pastebėtų karinių objektų, kas prieštarautų ir Ženevos Konvencijų I papildomam protokolui¹³⁶. Ukrainoje galima pastebėti veiksmus atitinkančius c ir e dalių požymius. Šiuo atveju, taip pat galima vertinti atitiktį c ir e dalims kartu, kadangi pagal Juodosios jūros susitarimą, kurio pagrindu Rusija turėjo Krymo pusiasalyje jūrinę bazę, du aerodromus ir treniruočių bazę¹³⁷. Kaip teigiama, Dainiaus Žalimo ir Erikos Leonaitės straipsnyje šios ginkluotosios Juodosios jūros laivyno pajėgos buvo panaudotos vykdant operacijas Ukrainoje, užimti valstybės institucijoms ir blokuojant tiek pakrantes, tiek Ukrainos

¹³² LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p. 16

¹³³ 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą:

<https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf>

¹³⁴ ibid.

¹³⁵ ibid.

¹³⁶ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume I, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG.pdf>

¹³⁷ International Partnership for Human Rights. 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalga International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>>.

karinius dalinius. Pagal Susitarimo dėl Rusijos Federacijos Juodosios jūros laivyno statuso ir buvimo Ukrainos teritorijoje sąlygų 6 straipsnio 1 dalį, Rusijos kariniai daliniai privalėjo „gerbti Ukrainos suverenitetą, laikytis jos įstatymų ir nesikišti į Ukrainos vidaus reikalus“. Be to, pagal šio susitarimo 15 straipsnio 5 dalį, karinių vienetų judėjimas, susijęs su jų veiksmis ne dislokacijos vietose, turėjo būti vykdomas suderinus su kompetentingais Ukrainos organais¹³⁸.

Analizuojant abejus atvejus, taip pat, pastebėtina, kad Rusija atlikdama intervenciją į kitos šalies teritoriją, teisingai savo veiksmus siekiu apginti savo piliečių esančių užsienyje interesus. Rusijos teigimu Gruzijoje toks poreikis kilo Gruzijai pradėjus puolimą Cchinvalyje, Pietų Osetijos teritorijoje, kuri priklauso Gruzijai¹³⁹. Ukrainoje tai pasireiškė, marionetinei Krymo valdžiai pateikus peticiją, padėti užtikrinti tvarką Kryme, po kurios Rusijos parlamentas teigdamas, kad susidarė nepaprasta situacija, dėl kurios kilo grėsmė Rusijos piliečiams bei kariams esantiems Ukrainos teritorijoje leido prezidentui panaudoti Rusijos ginkluotąsias pajėgas Ukrainos teritorijoje¹⁴⁰. Tarptautinėje bendruomenėje, pagal Michel Akehurst, užsienyje gyvenančių valstybės piliečių užpuolimai nesuteikia teisės šiai valstybei, kad apgintų savo piliečius, panaudoti jėgą be užsienio vyriausybės sutikimo. Tarptautinėje teisėje, tokiais atvejais pripažinus ginkluotąsias pajėgas teisėtumą, suteiktą pranašumą galingoms valstybėms, galinčioms vykdyti tokias operacijas, ir pretenzijos ginti savo piliečius užsienyje galėtų tapti pretekstu intervencijai¹⁴¹.

Taip pat tikslinga pažymėti, kad išsiskyrė Ukrainos bei Gruzijos teisių gynimo priemonės. Pirmuoju atveju, vykstant tarptautiniam ginkluotam konfliktui tarp Rusijos ir Gruzijos, Gruzija pasirinko naudotis Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnio nuostata¹⁴², ir pasinaudoti savo prigimtinė teise imtis savigynos. Ši pozicija, taip pat pažymima ir tarptautinės faktų paieškos misijos Gruzijoje, situacijos vertinime, kuriame teigiama, kad Rusijos intervencija į Gruzijos teritoriją už Pietų Osetijos administruojamų ribų turi būti laikoma pažeidžianti tarptautinės teisės normas ir Gruzijos veiksmai turi būti laikomi kaip teisėta savigyna, pagal Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnio nuostatas¹⁴³. Ukraina skirtingai nei Gruzija, susidūrė su kitokia problema. Kaip teigia Marxsenas Kryme buvo

¹³⁸ Соглашение между Российской Федерации и Украиной о статусе и условиях пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины, Киев, 28 мая 1997 г. (http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/643_076, 10 10 2015) iš LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p. 16

¹³⁹ BRYZA, M., Deputy Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs. Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission). Washington DC, 2008. Prieiga per internetą: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/109468.htm>>.

¹⁴⁰ INGELEVIČ-CITAK, M. Crimean conflict – from the perspectives of Russia, Ukraine, and public international law. *International and Comparative Law Review* 2:23-45.

¹⁴¹ AKEHURST, M., MALANCZUK, P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas (vertė PAKSAS, A.). Vilnius: Eugrimas, 2000

¹⁴² 1945 m. birželio 16 d. Jungtinių Tautų Chartija. Prieiga per internetą:

<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160266?jfwid=q86m1vqoi>>

¹⁴³ Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume I, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG.pdf>

vykdomas sistemingas didelio masto jėgos panaudojimas, turėjęs atgrasinti Ukrainos pajėgas nuo veiksmų Krymo teritorijoje¹⁴⁴. Nors Ukraina neginčijamai turėjo teisę pasinaudoti savigynos teise pagal Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnį, kadangi, prieš ją buvo vykdoma agresija, kaip jau analizuota aukščiau, tačiau to padaryti negalėjo dėl Rusijos vykdyto sistemingo jėgos panaudojimo. Vietoje ginkluotos savigynos Ukraina nebūdama Romos Statuto šalimi, pripažino Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją, pirmiausia įvykiams jos teritorijoje laikotarpiu nuo 2013 m. lapkričio 21 d. iki 2014 m. vasario 22 d., o vėliau pareiškė, jog pripažįsta Teismo jurisdikciją nagrinėti tarptautiniams nusikaltimams nuo 2014 m. vasario 20 d. be galutinės datos¹⁴⁵.

Apibendrinant nagrinėjamas situacijas, Rusijos veiksmai abejais atvejais vertintini, kaip agresijos aktai, kurie pasižymėjo ginkluotos, valstybės valdžios organų sankcionuotos, jėgos panaudojimu. Taip pat, vertinant Rusijos veiksmus, pagal Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje „dėl agresijos apibrėžimo“ įvardijamus pavyzdžius galime pastebėti tiek panašumų tiek skirtumų. Pirmiausia, tuo, kad nei Ukraina, nei Gruzija nesikėsino į Rusijos teritorinį vientisumą ar politinį neliečiamumą, o Rusijos veiksmuose šiuos požymius pastebėti galime, kadangi ginkluota jėga buvo naudojama būtent Ukrainos ir Gruzijos teritorijose, o šios jėgos panaudojimo rezultatas abiem atvejais pasireiškė Ukrainos ir Gruzijos daline okupacija bei Krymo atveju – aneksija.

¹⁴⁴ MARXSEN Ch., „Territorial Integrity in International Law – Its Concept and Implications for Crimea“, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Heidelberg Journal of International Law* 75 (1), 2015, p. 24-25 iš LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016, p. 19

¹⁴⁵ Tarptautinis Baudžiamasis Teismas. Alleged crimes committed in the context of the "Maidan" protests since 21 November and other events in Ukraine since 20 February 2014. Prieiga per internetą: < <https://www.icc-cpi.int/ukraine>>.

IŠVADOS

1. 2008 metais vykęs tarptautinis ginkluotas konfliktas tarp Rusijos ir Gruzijos bei 2014 metais prasidėjęs konfliktas tarp Rusijos ir Ukrainos atitinka tarptautinio ginkluoto konflikto sąvoką, kadangi, abiejų konfliktų šalys yra valstybės, o jėgos panaudojimas kiekvienu atveju buvo atitinkamų valstybių valdžios organų sankcionuotas. Taigi atitinka sąlygas, kurios nustatytos Tarptautinis Baudžiamasis Tribunolas Jugoslavijai jurisprudencijoje nustatytiems subjekto ir jėgos panaudojimo kriterijams.
2. Tiek tarp Gruzijos ir Rusijos, tiek tarp Rusijos ir Ukrainos susiklosčiusios situacijos laikytinos tarptautiniais ginkluotais konfliktais, nors abi situacijos klasifikuojamos vienodai, tačiau atsižvelgus į jų aplinkybes, matomi ir jų skirtumai. Gruzijoje ypač didelė apimtimi figūruoja ginkluoti susirėmimai tarp Rusijos ir Gruzijos pajėgų, tačiau Ukrainoje tarptautinis ginkluotas konfliktas pasireiškia per teritorijos okupacijos institutą, kuris taip pat prilyginamas tarptautiniam ginkluotam konfliktui.
3. Santykinai ilgas agresijos nusikaltimo apibrėžimo formavimo bei su juo susijusių Tarptautinio Baudžiamojo Teismo pakeitimų įsigaliojimo ir ratifikavimo laikotarpis yra viena iš priežasčių kodėl nei vieno iš šiame darbe nagrinėtų konfliktų susijusių su Rusijos agresija, Tarptautinis Baudžiamasis Teismas negalės nagrinėti agresijos nusikaltimo prasme.
4. Abu atvejai atitinka agresijos sąvoką, kadangi abiem atvejais Rusijos panaudota jėga buvo nukreipta tiek prieš Gruzijos, tiek prieš Ukrainos teritorinį vientisumą, taip pat jėgos panaudojimas buvo nesuderinamas su Jungtinių Tautų Chartijoje keliamais tikslais.
5. Nors abu atvejai atitinka agresijos sampratą, tačiau kartu yra skirtingi, kadangi gali būti klasifikuojami pagal skirtingus Generalinės Asamblėjos rezoliucijos „dėl agresijos apibrėžimo“ 3 straipsnyje nurodytus atvejus sudarančius agresijos aktą. Gruzijos konflikto analizės metu išskirtinos b ir d dalys, kuriose nustatoma vienos valstybės teritorijos bombardavimas bei ginkluotų pajėgų užpuolimas sausumoje, ore ar vandenyje. Ukrainos atveju Rusijos agresija pasireiškė per atvejus aprašytus c ir e dalyse, kuriose įvardijama pakrančių ir uostų blokada bei ginkluotųjų pajėgų panaudojimas, prieš valstybę, kurioje sutarties pagrindu jos buvo dislokuotos. Taip pat galima pastebėti ir vieną bendrą dalį abiem konfliktams. Minėtos rezoliucijos a dalį, kadangi Rusija panaudojo savo ginkluotąsias pajėgas prieš kitos valstybės teritoriją.
6. Išsiskyrė Ukrainos ir Gruzijos naudotos teisių gynimo priemonės. Gruzija, atsakydama į Rusijos agresiją pasinaudojo prigimtaine teise į savigyną, pagal Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnį. Ukrainai nepavykus pasinaudoti ginkluota savigyna, buvo pasirinktas teisinis ginčo sprendimas, pripažįstant Tarptautinio Baudžiamojo Teismo jurisdikciją.

ŠALTINIAI

Tarptautinės teisės aktai

1. 1907 m. spalio 18 d. IV Hagos konvencija dėl sausumos karo įstatymų ir papročių (36 Sat. 2277)
2. 1928 m. rugpjūčio 27 d. Briando – Kellogo paktas. Prieiga per internetą: <https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp>
3. 1933 m. liepos 3 d. Konvencija dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą: <<http://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Convention-for-the-Definition-of-Aggression-1933.pdf>>
4. 1945 m. birželio 16 d. Jungtinių Tautų Chartija. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.160266?jfwid=q86m1vqoi>>
5. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu (Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1908)
6. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo. (Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1905)
7. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolai dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolai) (Valstybės žinios, 2000-07-29, Nr. 63-1909)
8. 1992 m. birželio 24 d. Agreement on Principles of Settlement of the Georgian - Ossetian Conflict. Prieiga per internetą: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE%20RU_920624_AgreemenOnPrinciplesOfSettlementGeorgianOssetianConflict.pdf>
9. 1994 m. spalio 31 d. Agreement on Further Development of Georgian-Ossetian Peaceful Settlement Process and on Joint Control Commission. Prieiga per internetą: <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/GE_941031_AgreementFurtherDevelopment.pdf>
10. 1998 m. liepos 17 d. Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas. Prieiga per internetą: <<https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>>

Specialioji literatūra lietuvių kalba

1. AKEHURST, M., MALANCZUK, P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas (vertė PAKSAS, A.). Vilnius: Eugrimas, 2000
2. JANELIŪNAS, T. ir KIRVELYTĖ, L. Gruzijos saugumo strategijos plėtra: sunkus kelias NATO link. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2009
3. KATUOKA S., Agresijos samprata tarptautinėje teisėje. Jurisprudencija. 2006
4. LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016
5. VASILIAUSKIENĖ, V. Ginkluoto konflikto samprata ir „karas su terorizmu“. Teisė, 2012 82

6. ŽILINSKAS, J. ir MAROZAS, T. Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė. Mykolo Riomerio universitetas. Vilnius: Registrų centras, 2016
7. ŽILINSKAS, J. Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose. Jurisprudencija, 2008 2 (104); 91-100
8. Соглашение между Российской Федерации и Украиной о статусе и условиях пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины, Киев, 28 мая 1997 г. (http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/643_076, 10 10 2015) iš LEONAITĖ, E, ir ŽALIMAS, D. Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste. Iš Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-2016. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016

Specialioji literatūra anglų kalba

1. GILLETT, M. The Anatomy of International Crime: Aggression at the International Criminal Court 2013. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2209687>
2. Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Report, Volume II, 2009. Prieiga per internetą: <https://www.mpil.de/files/pdf4/IIFFMCG_Volume_II1.pdf>
3. INGELEVIČ-CITAK, M. Crimean conflict – from the perspectives of Russia, Ukraine, and public international law. International and Comparative Law Review 2:23-45
4. International Partnership for Human Rights. 2016 m. rugsėjo 27 d. apžvalga International Crimes in Crimea: An Assessment of Two and a Half Years of Russian Occupation [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <<https://iphronline.org/wp-content/uploads/2016/09/Crimea-report-Sept-2016.pdf>>
5. International Committee of the Red Cross. How is the Term „Armed Conflict“ Defined in International Humanitarian Law? Opinion Paper 2008
6. LAANEOTS, A. The Russian-Georgian War of 2008: Causes And Implication. Kaitsevæe Ühendatud Õppeasutused, 2016
7. MIKABERIDZE, A. Historical Dictionary of Georgia. Rowman and Littlefield 2015
8. PICTET, J.S. Commentary of the Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Ženeva: Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, 1958
9. STEWART, J.G. Towards a Single Definition of Armed Conflict in International Humanitarian Law: A Critique of Internationalized Armed Conflict 2003 Prieiga per internetą: <https://commons.allard.ubc.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1336&context=fac_pubs>
10. The Office of the Prosecutor. 2016 m. lapkričio 14 d. Report on Preliminary Examination Activities [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf>

11. UPENIECE, V. Conditions for the lawful exercise of the right of self-defence in international law, 2018. Prieiga per internetą: <https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2018/01/shsconf_shw2018_01008/shsconf_shw2018_01008.html>

Teismų praktika

1. 1986 m. birželio 27 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Nicaragua v. United States of America. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>>.
2. 1995 m. spalio 2 d., Tarptautinio Baudžiamojo Tribunolo Jugoslavijai sprendimas *Prosecutor v. D. Tadic*. Prieiga per internetą: <<https://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-sj970714e.pdf>>
3. 2003 m. lapkričio 6 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas. Islamic Republic of Iran v. United States of America. Prieiga per internetą: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf>>

Saugumo Tarybos ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijos

1. 1974 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX) dėl agresijos apibrėžimo. Prieiga per internetą: <https://crimeofaggression.info/documents/6/General_Assembly_%20Resolution_%203314.pdf>
2. 2008 m. balandžio 15 d. Saugumo Tarybos Rezoliucija 1808

Kita praktinė medžiaga

1. BRYZA, M., *Deputy Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs. Testimony before the Commission on Security and Cooperation in Europe (U.S. Helsinki Commission)*. Washington DC, 2008. Prieiga per internetą: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/109468.htm>>
2. Institute for Economics and Peace. *Global Peace Index 2019: Measuring in a Complex World*, Sidnėjus 2019. Prieiga per internetą: <<http://visionofhumanity.org/app/uploads/2019/06/GPI-2019-web003.pdf>>
3. International Committee of the Red Cross, *State Parties to the Following International Humanitarian Law and Other Related Treaties as of 28-Jan-2020*. Prieiga per internetą: <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByCountry.xsp>>
4. KANTAS, I. Politiniai traktatai, sudarė Alvydas Jokubaitis, Vilnius: Aidai, 1996, p.111-134. Prieiga per internetą: <http://www.saltiniai.info/files/literatura/LF00/Imanuelis_Kantas._%C4%AE_am%C5%BEin%C4%85j%C4%85_taik%C4%85.LF4801.pdf>
5. Levada-Center, Russian Public Opinion – 2018, Maskva 2019. p. 151. Prieiga per internetą: <<https://www.levada.ru/cp/wp-content/uploads/2019/07/2018-Eng.pdf>>

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Informacinis pranešimas. Apie Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo ir jo pirmininko Valerijaus Zorkino vaidmenį aneksuojant Krymą. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2020/03/rf-kt-vaidmuo-aneksuojant-kryma_lt.pdf>.
7. Lietuvos Respublikos Prezidentūra. Krymo totoriams – visapusiška Lietuvos parama. 2018. Prieiga per internetą: <<https://www.lrp.lt/lt/krymo-totoriams-visapusiska-lietuvos-parama/29566>>
8. Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamentas ir Antras operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos. Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2020, Vilnius, 2020. Prieiga per internetą: <<https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2020/02/2020-Gresmes-LT-.pdf>>
9. MARTIŠIUS, M. ir NAVICKAITĖ, V. Rusijos ir Gruzijos 2008 metų karinio konflikto pateikimas Lietuvos ir Italijos periodinėje spaudoje informacinio karo aspektu. Informacijos mokslai. Vilniaus universiteto leidykla, 2009
10. MIRZOEV, A. (*Public Movement “Multinational Georgia”*) *Ethnic minorities in Georgia: Current situation. Organization for Security and Co-operation in Europe 2008* [žiūrėta 2020.02.15]. Prieiga per internetą: <<https://www.osce.org/odihr/33813?download=true>>
11. SCHEVCHENKO, V. "Little green men" or "Russian invaders"? Prieiga per internetą: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>>.
12. Tarptautinis Baudžiamasis Teismas. *Alleged crimes committed in the context of the "Maidan" protests since 21 November and other events in Ukraine since 20 February 2014*. Prieiga per internetą: <<https://www.icc-cpi.int/ukraine>>.

SANTRAUKA

Rusijos agresija prieš Ukrainą ir Gruziją: panašumai ir skirtumai tarptautinės teisės požiūriu

Šiame magistro darbo tyrime analizuojami du tarptautinę bendriją sukrėtę agresijos aktai. Šie konfliktai po gana ilgo laiko tarpo priminė pasauliui apie tokius tarptautinės teisės institutus, kaip okupacija bei, kad net ir XXI a. gali kilti tokie konfliktai. Pats darbas gali būti skirstomas į dvi dalis. Pirmojoje dalyje pateikiamos nagrinėjamų konfliktų faktinės aplinkybės, jų pateikimo tikslas yra dvejopas, pirmiausia jomis siekiama supažindinti arba priminti nagrinėjamųjų konfliktų aplinkybes, antra, apsibrėžti tolimesnę nagrinėjamų situacijų apimtį, kadangi abu konfliktai nėra išspręsti galutinai. Antrojoje dalyje analizuojami pagrindiniai šio tyrimo konfliktai. Pirmasis 2008 metais įvykęs ginkluotas konfliktas tarp Rusijos ir Gruzijos, o antrasis 2014 metais tarp Rusijos ir Ukrainos. Šie konfliktai nagrinėjami atsižvelgiant į tuo metu galiojusią tarptautinę teisę, siekiant nustatyti ar atitinkamu atveju buvo panaudota ginkluota jėga analizuojant šiuos konfliktus ginkluotųjų konfliktų kontekste, ir galiausiai atsakyti į klausimą ar tarp valstybių susiklosčiusi situacija gali būti laikoma agresijos aktu prieš kitą valstybę ir ar tokie veiksmai gali būti pateisinami. Reikalinga pažymėti, kad agresija yra vienas sunkiausių nusikaltimų tarptautinėje teisėje, kuris patenka į Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Jurisdikciją šalia tokių nusikaltimų kaip: genocidas, nusikaltimai žmogiškumui ir karo nusikaltimai. Taip pat, abiejuose konfliktuose galime išvelgti tiek panašumų, tiek skirtumų, kurių lyginamoji analizė šiame darbe yra taip pat labai svarbi.

SUMMARY

Russian Aggression against Ukraine and Georgia: Similarities and Differences in the Aspect of the International Law

This master's thesis study analyzes two acts of aggression that have shocked the international community in the recent years. After quite a long time, these conflicts have managed to remind to the world of such concepts of international law as – occupation and the fact that these conflicts might still happen even during the 21st century. The thesis itself may be divided into two parts. The first part presents the factual circumstances of the conflicts in question, their purpose is twofold, first of all to introduce or remind the circumstances of the conflicts in question, and secondly, to define the further scope of the situations, as both conflicts are not completely resolved. The second part analyzes the main conflicts of this thesis. The first armed conflict between Russia and Georgia in 2008 and the second in 2014 between Russia and Ukraine. These conflicts are examined according to the international law which was in force at the time of the conflicts, to determine whether the use of armed force to analyze these conflicts in the context of armed conflicts, and ultimately answer the question of whether a situation that occurred between the states can be considered an act of aggression against another state and whether such actions can be justified. It should also be noted that aggression is one of the most serious crimes within international law, which falls under the jurisdiction of the International Criminal Court alongside such crimes as genocide, crimes against humanity and war crimes. Also, examining each conflict we can notice both similarities and differences in between each of the conflicts, which makes the comparative analysis of the conflicts very important as well.